

Veileder for gjennomføring av fellingsoppdrag

Innhold

1. Introduksjon	3
2. Lovverk, aktører og fellingsformer	4
2.1 Lovverk	4
2.2 Aktørene i rovviltforvaltningen og deres roller	5
2.2.1 Myndigheter	6
2.2.2 Andre aktører	8
2.3 Fellingsformer for rovvilt og deres hensikt	8
2.3.1 Kvotejakt	8
2.3.2 Lisensfelling	8
2.3.3 Skadefelling	9
3. Virkemidler i fellingsoppdrag	9
3.1 Generelle virkemidler	9
3.2 Virkemidler tilgjengelige etter dispensasjon	10
3.3 Virkemidler tilgjengelige for Statens naturoppsyn v/ fellingsinstruksen	10
4. Skadefellingsoppdrag	11
4.1 Skadefellingslaget	11
4.2 Samhandling med Statens naturoppsyn	12
4.3 Jaktetikk	13
4.4 Mediehåndtering/kommunikasjon	13
4.5 Fellingsmetoder/virkemidler	14
4.5.1 Viltkamera	14
4.5.2 Hunder	15
4.5.3 Postering	16
4.5.4 Radiobjeller	16
4.5.5 Helikopter	16
4.5.6 Motorferdsel	17
4.5.7 Våpen og ammunisjon	17
4.5.8 Kunstig lys	18
4.5.9 Øvrige hjelpemidler	18
4.6 Gjennomføring av fellingsforsøk	19
4.6.1 Fellingsvedtaket – avgrensinger og vilkår	19
4.6.2 Planlegging	21
4.6.3 Iverksettelse (operativ)	22
4.6.4 Felling – avfyrt skudd	24
4.7 Rapportering	25
5. BILAG 1: Særlige råd for felling av ulv i barmarksesongen	26
6. BILAG 2: Særlige råd for skadefelling av bjørn.....	30

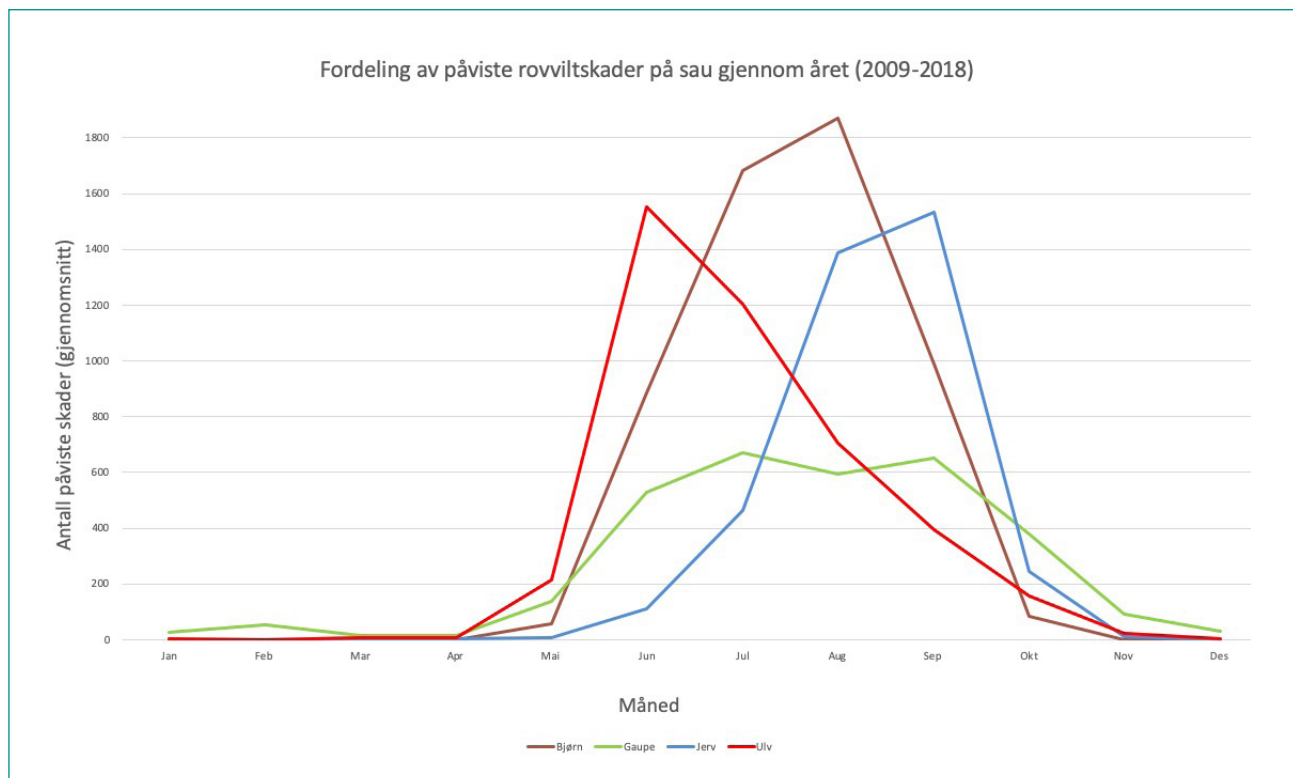
1. Introduksjon

I endelig tildelingsbrev 2019 for Miljødirektoratet for 2019, har Klima- og miljødepartementet (KLD) gitt Miljødirektoratet i oppdrag å utarbeide en veileder for gjennomføring av fellingsoppdrag.

Veilederen er et konsentrat av relevant lovverk, retningslinjer, administrative føringer og praktisk erfaring fra gjennomføring av fellingsoppdrag. Ambisjonen er at veilederen vil kunne brukes i sin helhet ved gjennomføring av kursing og forberedende møter for skadefellingslag, men brukere skal også kunne nyttiggjøre seg spesifikke momenter som er rettet mot konkrete deler av et fellingsoppdrag. Dette omfatter fylkesmenn som setter vilkår for skadefellingsvedtak, fellingsledere i skadefellingslag som skal prioritere innsats, eller publikum som ønsker et dypere innblikk i fellingsarbeidet knyttet til rovvilt. Samtidig skal veilederen være en dynamisk oppsummering av relevant informasjon, slik at den jevnlig kan oppdateres ved endring av lovverk eller retningslinjer. Det legges også opp til kontinuerlig erfaringsutveksling og oppdateringer gjennom en strukturert innhenting av erfaringer når fellingsoppdrag rapporteres.

Veilederen består av et hoveddokument som omtaler generelle hensyn, men på grunn av tidsplanen på oppdraget er den foreløpig avgrenset til å fokusere på skadefelling i beiteområder utenfor reindriftsområder. Det vil være forskjellige utfordringer knyttet til ulike oppdrag, avhengig av art, årstid, geografi og type beitedyr. Det vil derfor bli utarbeidet bilag med "Særlige råd..." som konkret omhandler ulike situasjoner, som f. eks. skadefelling på bjørn, skadefelling i områder med samisk tamreindrift, etc. . Det er forskjeller i hvordan skader forårsaket av rovviltartene fordeler seg gjennom beitesesongen (se Fig. 1) og i første runde er det derfor utarbeidet ett bilag for "Særlige råd i skadefelling på ulv på barmark".

I forbindelse med oppdraget har Miljødirektoratet identifisert at det har vært manglende fokus på å sette og/eller følge opp krav til rapportering av fellingsoppdrag. En del av årsaken til dette er at det har manglet et system for å innhente og systematisere erfaringer som gjøres underveis i fellingsoppdrag. Miljødirektoratet utvikler ett rapporteringssystem for gjennomføring av skadefellinger, som bygger på allerede eksisterende plattformer som er i bruk

Figur 1. Fordeling av påviste rovviltskader på sau gjennom året, basert på gjennomsnitt per måned i perioden 2009 – 2018.

i miljøforvaltningen i dag. Alle fellingsvedtak som fattes skal være tilgjengelig på [Miljøvedtaksregisteret](#). For hvert vedtak der fellingsforsøk iverksettes skal fellingsleder eller ansvarlig for rapportering fylle ut en forhåndsdefinert rapport om fellingsforsøket og gjennomføringen. Rapportene for alle fellingsforsøk blir dermed koblet til aktuelt vedtak, og rapporter blir sammenlignbare både med hensyn på innhold og positive/negative elementer som har påvirket gjennomføringen. Rapporteringsstrukturen vil følge standarden i [Elektronisk søknadssenter](#). Miljømyndigheten kan dermed lettere både hente ut rapporter, og sammenstille rapporter på tvers av arter, geografi m.v.

Veilederen er foreløpig kun tilgjengelig i rapportformat, men vil tilgjengeliggjøres på Miljødirektoratets nettsted i et brukerorientert, modulbasert grensesnitt.

2. Lovverk, aktører og fellingsformer

Dagens forvaltningsprinsipper for rovvilt bygger på flere sentrale dokumenter, samt stortingsbehandling av disse. De mest sentrale bakgrunnsdokumenter er Stortingsmeldingen *“Rovvilt i norsk natur”* fra 2004, rovviltforliket fra 2011, Stortingsmeldingen *“Ulv i norsk natur”* fra 2016 og Lovproposisjonen *“Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)”*. Det er presisert i samtlige meldinger at forvaltningen skal gjennomføres innenfor rammene av Bernkonvensjonen og naturmangfoldloven. Lovverk og forskriftsverk som setter de juridiske rammer for gjennomføringen av rovviltforvaltningen, er et resultat av meldingene og den politiske behandlingen av disse.

Meldinger, rovviltforliket, innstillinger og lovverk må sees i sammenheng for en forståelse for norsk rovviltforvaltning. For eksempel inneholder rovviltforliket 47 anmodningsvedtak som alle er gjeldende. Dermed kan ikke enkelte punkter trekkes frem isolert fra rovviltforliket. I forståelsen av forvaltningen legges også lover, forarbeider til lover, retningslinjer til lovverket, samt brev med tolkningsinstrukser fra departement eller ansvarlig overordnet myndighet, og presiseringer som følger av klageavgjørelser i de relevante instanser, eller i rettskraftige dommer.

2.1 Lovverk

Det følger av norsk lovverk at alt vilt er fredet og uttak skal være hjemlet i vedtak. Rovviltartene er strengt beskyttet i internasjonale konvensjoner og nasjonalt lovverk. Alt uttak av rovvilt er unntak fra denne fredningen og kan kun skje dersom noen spesifikke vilkår er oppfylte. Uttak av rovvilt er regulert i [naturmangfoldloven](#) § 18 og i [rovviltforskriften](#). Vedtak om uttak må oppfylle vilkårene i naturmangfoldloven og kan bare treffes når det ikke truer bestandens overlevelse og det ikke finnes en annen tilfredsstillende måte for å avhjelpe situasjonen. Begrensningen ivaretar Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen. Begrensningen fremgår også av naturmangfoldloven. Skadefelling er en form av uttak som er ytterligere beskrevet i rovviltforskriften.

Ved gjennomføring av skadefelling må skadefellingslaget og den enkelte deltaker forholde seg til naturmangfoldloven, rovviltforskriften, [viltloven](#), og [utøvelsesforskriften](#). Dette innebærer blant annet at personell i skadefellingslag må være registrert som lisensfellingsjeger på den/de aktuelle artene, medbringe gyldig jegeravgiftskort og våpenkort, samt dokumentasjon for avlagt skyteprøve når felling utøves med rifle. Videre stilles det, som ved ordinær jakt, krav til human gjennomføring, herunder er det kun tillatt å bruke rifle ved felling av bjørn og ulv. Det stilles også krav til umiddelbar rapportering til fylkesmannen ved felling eller forsøk på felling av fredet rovvilt. Ved skadeskyting skal fylkesmannen og nærmeste politimyndighet, via operasjonssentralen, underrettes uten opphold. Etter felling er det fellingsleder i skadefellingslaget som har ansvar for at det skutte dyret framstilles for umiddelbar kontroll hos Statens naturoppsyn (SNO). SNO vil også normalt gjennomføre skuddplasskontroll ved felling av rovvilt.

Dersom skadefellingsforsøk skjer innenfor et verneområde må skadefellingsleder og skadefellingslaget sikre seg at dette ikke strider mot verneområdets verneforskrift. Dersom skadefelling kan være i strid med verneforskriften må skadefellingsleder varsle fylkesmannen umiddelbart for å vurdere om det skal dispenseres fra forskriften.

Ved skadefelling skal det i utgangspunktet brukes ordinære jaktmetoder. Dersom andre metoder skal anvendes, eksempelvis bruk av helikopter, snøskuter,

ATV mv., må dette være særskilt bestemt av den myndighet som har fattet vedtak om skadefelling. Etter naturmangfoldloven skal det tas hensyn til at unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi skal unngås. Videre skal unødig jaging av viltlevende dyr unngås. Disse prinsippene gjelder også i forbindelse med skadefelling.

Det kan brukes hund ved skadefelling med de begrensninger som fremgår av viltloven, utøvelsesforskriften og [hundeloven](#). Bruk av løs, på drevet halsende hund er forbudt i bruk ved jakt på fredet rovvilt, med unntak av kvotejakt på og felling av gaupe. Miljødirektoratet kan gi samtykke til bruk av løs, på drevet halsende hund for jakt på andre arter og har for skadefelling på ulv delegert denne myndigheten til fylkesmannen. For andre arter er det vurdert at det ikke er behov for en generell tillatelse til bruk av løs, på drevet halsende hund. Det er hundens funksjonsmåte, og ikke rasen, som bestemmer om den er å anse som "løs, på drevet halsende hund" eller ikke. Stillende hunder som ikke loser på sporet kan derfor brukes som løshund ved skadefelling. Reglene for båndtvang gjelder også ved skadefelling, herunder er det ikke tillatt å bruke løse hunder i ordinær båndtvangstid. Etter hundeloven kan det søkes kommunen om dispensasjon fra båndtvangsbestemmelsene.

Ved bruk av jaktradio må skadefellingslaget sørge for å ha [tillatelse fra Norges Jeger- og Fiskerforbund \(NJFF\)](#) for å benytte en kanal tilhørende Norsk Jaktradio for kommunikasjon mellom deltakerne. Tillatsen må medbringes ved bruk av jaktradioen. Tilsvarende må skadefellingslaget ved bruk av sikringsradio innhente [tillatelse fra Sikringsradioen AS](#).

På nærmere fastsatte vilkår kan kommuner ved forsøk på skadefelling utbetale godtgjøring til kommunalt/interkommunalt oppnevnte fellingslag for den tid som er benyttet til fellingsforsøk. Deltakere som mottar godtgjøring etter ordningen må være registrerte lisensjegere.

Eiendomsretten til det felte viltet tilfaller Viltfondet og er følgelig statlig eiendom. Det er mulighet for museer og andre offentlige institusjoner å søke om å få tildelt eiendomsretten til det felte viltet.

Dersom det felte rovviltet tas med over landegrensene kommer CITES-regelverket til anvendelse hvor

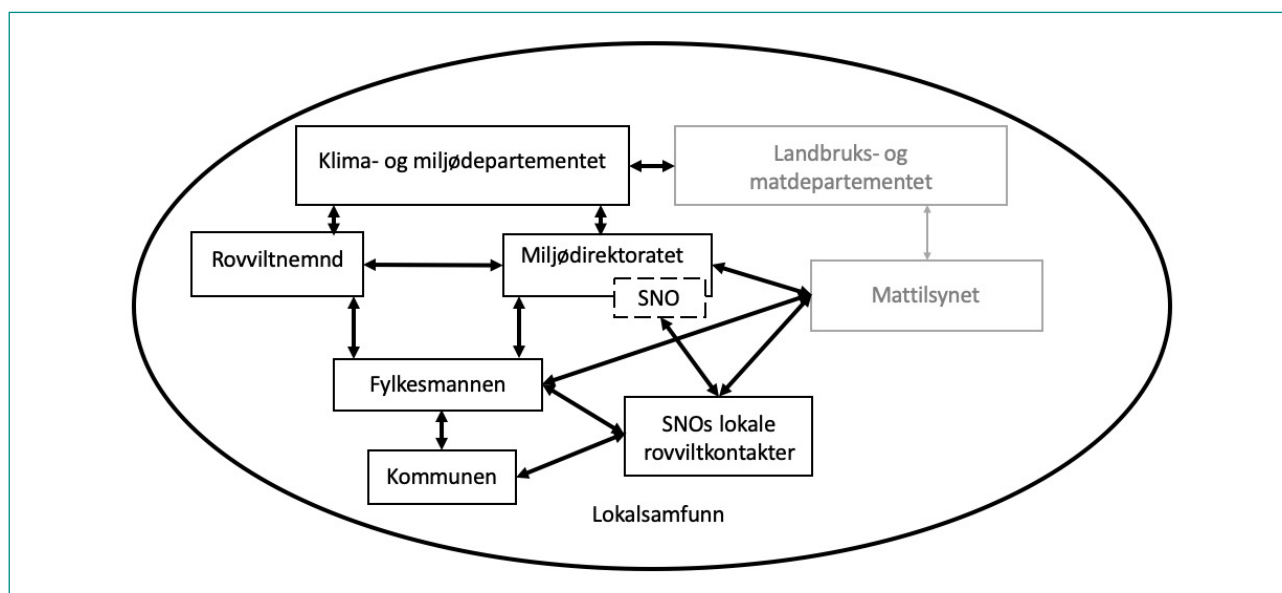
det blant annet stilles krav om utførsels- og innførselstillatelse fra offentlig myndighet.

Ved fellingsforsøk i grensenære områder hvor det kan være aktuelt å passere landegrenser med f.eks. hunder, våpen, felt rovvilt og/eller vevs-/blodprøver fra felt rovvilt, er det den enkeltes ansvar å sikre at nødvendige tillatelser foreligger.

2.2 Aktørene i rovviltforvaltningen og deres roller

Som i all offentlig forvaltning, så har de overordnede føringene i rovviltforvaltningen sitt utgangspunkt i vedtak som fattes i det folkevalgte Stortinget, og føringer og prioriteringer fra regjeringen. Regjeringen kan initiere utredninger, på eget initiativ eller etter innspill, som resulterer i saker som overleveres til Stortinget. Stortinget vil da sende saken videre til en komité, som behandler saken og avgir en innstilling til vedtak som oversendes Stortinget. Deretter behandles saken i Stortinget, som vil beslutte om innstillingen skal følges helt eller delvis. Stortinget kan også fatte andre vedtak i sin behandling av innstillingen, med begrunnelse fra andre innspill fra fler- eller mindretall i komitéen. Etter at vedtak er fattet av Stortinget er det regjeringen sin oppgave å gjennomføre eventuelle endringer i henhold til vedtakene. Eksakt saksgang mellom Storting og regjering vil være avhengig av hvilken type saker som er opp til behandling (f.eks. om det er en lovproposisjon eller stortingsmelding). Det er dermed Stortinget som setter rammene, og regjeringen vil prioritere retning innenfor disse rammene. Dette gjennomføres i stor grad videre av myndighetene som har de overordnede ansvaret innenfor det relevante fagfelt.

Samtlige aktører skal arbeide for å oppnå målene innenfor norsk rovviltforvaltning; sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn som også ivaretar hensyn til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser, redusere skader på husdyr og tamrein og arbeide for å dempe konfliktene knyttet til rovvilt og rovviltforvaltningen.

Figur 2. Myndighetsaktører i rovviltforvaltningen

I tillegg til myndighetsaktører har både organisasjoner og privatpersoner roller og ansvar innenfor rovviltforvaltningen.

2.2.1 Myndigheter

Det er mange aktører som er involvert i rovviltforvaltningen i Norge (se Fig. 2).

Klima- og miljødepartementet (KLD) er overordnet miljømyndighet med særlig ansvar for regjeringens miljøpolitikk, herunder også rovviltpolitikken. Departementet skal utvikle og revidere lovverk i henhold til vedtak i Stortinget og føringer fra regjeringen. Som overordnet miljømyndighet har departementet anledning å instruere underordnede myndigheter. Denne instruksjonen skjer primært gjennom retningslinjer, brev til myndighetene og ved behandling av klager på vedtak som er fattet av de regionale rovviltnemndene og/eller av Miljødirektoratet. Klageavgjørelser fattet av KLD vil være førende for underordnede myndigheters videre arbeid. KLD har også dialog og samarbeid med Landbruks- og matdepartementet på sentralt nivå i saker relatert til landbruksnæringen.

Norsk rovviltforvaltning er regionalisert og desentralisert, blant annet gjennom opprettelsen av de regionale rovviltnemndene som regionale forvaltningsmyndigheter. Rovviltnemndene og Miljødirektoratet er likestilte myndigheter under KLD, og det meste av rovviltforvaltningen skjer på

regionalt nivå hvor rovviltnemndene har hovedsakelig myndighet og ansvar. Miljødirektoratet er den sentrale miljøforvaltningsmyndigheten, og har det nasjonale oppfølgingsansvaret, samt et ansvar for veiledning og informasjon i rovviltforvaltningen. Miljødirektoratet er rådgivende til KLD i rovviltforvaltningen. Når bestanden av en rovviltart er på eller over det vedtatte bestandsmålet for arten i regionen er det rovviltnemnden som har vedtaksmyndighet på fastsettelse av kvoter (skadefelling, lisensfelling og kvotejakt). Hvis bestanden av en art er under målet er det Miljødirektoratet som har myndighet. I regioner som ikke har et vedtatt bestandsmål for en rovviltart ligger vedtaksmyndigheten alltid til rovviltnemnden.

Miljødirektoratet fordeler midler til forebyggende- og konfliktdependende tiltak (FKT) til fylkesmennene. Miljødirektoratet fordeler også midler til FKT-prosjekt på nasjonalt nivå, samt finansierer forskning på og overvåking av rovvilt. Som overordnet myndighet kan direktoratet instruere fylkesmennene i rovviltforvaltningsarbeidet, gjennom retningslinjer, brev eller gjennom klagebehandling av fylkesmennenes vedtak (herunder vedtak om skadefelling, utbetaling av erstatning for tamdyr tapt til rovvilt og utbetaling av FKT-midler). I perioden 15. februar til og med 31. mai er det kun Miljødirektoratet som kan beslutte uttak av rovvilt, dette med hensyn til at dette er i yngletiden. Primært vil uttak i denne perioden være iverksatt av direktoratets eget tiltak, dvs. at direktoratet gjør en selvstendig vurdering om behov

av uttak utfra en vurdering av skadepotensiale som en del i oppfølgingen av den regionale og nasjonale rovviltforvaltningen. Slike tiltak omtales som ekstraordinære uttak, og oppdragene gjennomføres av Statens naturoppsyn som er en avdeling i Miljødirektoratet. **Statens naturoppsyn (SNO)** er Miljødirektoratets operative feltorgan og gjennomfører oppdrag innenfor hele miljøforvaltningsporteføljen. I rovviltforvaltningen er SNO- personellet ansvarlig for datainnsamlingen i overvåkingsarbeidet og gjennomføring av felling av rovvilt på oppdrag av Miljødirektoratet. De gjennomfører også utredning av særlige rovviltsituasjoner og kan gjennomføre skremmeforsøk på oppdrag av fagseksjonene i direktoratet. De gjennomfører skadedokumentasjon på tamdyr som er mistenkt tatt av rovvilt. SNO kan også bistå skadefellingslag i skadefellingssituasjoner, og vil også bidra i veiledning og kursing av skadefellingslag og av lisensfellings- og kvotejaktjegere. I tillegg til fast ansatte som er plassert på lokalkontor rundt om i Norge er det også tilknyttet [lokale rovviltkontakter](#) som arbeider hovedsakelig med skadedokumentasjon og overvåkingsarbeid. **Rovviltkontaktene** er første ledd for å motta melding om skader, kadaver og rovdrybsobservasjoner i beitesesongen. De registrerer alle innmeldte kadaver hvor rovvilt er mistenkt skadevolder, og undersøker kadaver som melder mener det er mulig å stadfeste dødsårsak på. Dersom rovviltkontakten ikke har anledning til å dra ut skal vedkommende sørge for at en annen rovviltkontakt blir varslet. Det kan ikke påregnes at alle kadaver blir undersøkt umiddelbart, men kadaverundersøkelse skal skje innen rimelig tid. Dersom ingen rovviltkontakt i nærområdet kan stille kan også SNO sine lokalt ansatte stille dersom det er behov for det.

Rovviltkontaktene er ansvarlige for å fortløpende registrere kadaverfunn i Rovbase. Arbeidet med skadedokumentasjon utføres i henhold til instruks.

De regionale rovviltnemndene har hovedansvaret for forvaltningen av rovvilt innen sin region. Nemndene består av politikere på fylkesnivå, og medlemmer i nemnden utnevnes av KLD i etterkant av fylkestingsvalg, etter forslag til KLD. I regioner med tamreindrift oppnevner i tillegg Sametinget medlemmer til nemndene. I sin rolle i nemndene er ikke medlemmene politikere, men forvaltere i en forvaltningsmyndighet under KLD. Nemndene har ansvar for gjennomføring av den vedtatte nasjonale

rovviltpolitikken i rovviltforvaltningen innenfor sin region. Rovviltnemndene har ansvar for å definere prioriterte områder for henholdsvis rovvilt og beitedyr innenfor sin region. Dette er en del i arbeidet med å utarbeide og fastsette forvaltningsplanen for rovvilt for regionen. Etter at Miljødirektoratet har fordelt FKT-midler til fylkesmennene er det nemndene sin oppgave å gjennomføre overordnede prioriteringer av hvordan FKT-midlene skal fordeles, f.eks. hvor mye som skal settes av til skadefellingsoppdrag, forebyggende tiltak eller konfliktdempende tiltak. Når rovviltbestanden er på eller over det vedtatte målet for regionen har nemndene myndighet å fastsette kvote for uttak av rovvilt (skadefelling, lisensfelling og/eller kvotejakt). Hva som skal legges til grunn i rovviltnemndene sitt arbeid er tydeliggjort i de overordnede rammene som er vedtatt av Stortinget, samt instruks fra Klima og miljødepartementet (KLD).

Fylkesmannen er den regionale forvaltningsmyndigheten. Fylkesmannen behandler søknader om skadefelling i perioden 1. juni til og med 15. februar og kan også iverksette skadefelling av eget tiltak i denne perioden. Fylkesmannens vedtak om skadefelling skal skje innenfor de kvoter og rammer som følger av kvotevedtak i regional rovviltnemnd eller av Miljødirektoratet. Fylkesmennene behandler også søknader om erstatning for tap av tamdyr til fredet rovvilt, samt søknader om FKT-midler (planlagte og akutte tiltak) i henhold til den regionale rovviltnemnden sine prioriteringer. Fylkesmennene administrerer også lisensfelling og/eller kvotejakt innenfor sine respektive fylker. Fylkesmennene er også rådgivende overfor de regionale rovviltnemndene i tillegg til at de fungerer som sekretariat for nemndene.

Fylkesmennene har egne beredskapsordninger knyttet til rovvilthendelser – mer informasjon finner du [her](#).

Kommunene har begrenset forvaltningsansvar i rovviltforvaltningen. Fylkesmannen kan delegere sin myndighet til iverksetting av skadefelling etter rovviltforskriften § 9 til kommunen i særskilte tilfeller, men dette er i liten grad praktisert. Kommunene har en sentral rolle i å etablere kommunale/ interkommunale skadefellingslag, og kommunen har da det administrative ansvaret for fellingslaget. Videre er kommunen arbeidsgiver for fellingslaget og har ansvar for regnskap og budsjett knyttet til fellingsforsøk. Det er også kommunen som søker om

tilskudd til kompetansehevende tiltak for fellingslaget (FKT-midler). Kommunen kan også, i samråd med beitenæring og fellingslag, avgjøre om det er aktuelt å søke om skadefellingstillatelse. Kommunen vil da ofte stå for innsending av søknad om skadefelling til fylkesmannen eller Miljødirektoratet, avhengig av hvem som har myndighet.

Kommunene har videre en rolle i å bidra med informasjonsformidling, samordning og veiledning knyttet til arbeidet med forebyggende tiltak mot rovviltskader i beitenæringene.

Skadefellingslaget sin rolle og ansvar er nærmere beskrevet i kap. 4.1.

2.2.2 Andre aktører

I tillegg til myndighetsaktører har både organisasjoner og privatpersoner roller og ansvar innenfor rovviltforvaltningen.

Det er dyreeier sitt ansvar å utøve tilsyn med sine dyr, herunder også å avdekke tap og/eller skader som kan være forårsaket av rovvilt. Dersom det er mistanke om rovviltangrep skal dette varsles til SNO og det er dyreeiers ansvar å påvise kadaveret for rovviltkontakt enten ved å bli med til stedet eller ved å oppgi nøyaktig GPS-posisjon. Det er kun kadaverfunn hvor rovvilt er mistenkt skadevolder som vil være formål for registrering og kadaverundersøkelse. Dyreeier finner informasjon om rovviltartenes draps- og spisemønster i [håndbok](#) for dokumentasjon av rovviltskade på husdyr og tamrein. Det er også den/de dyreeier som oppdager mistenkt rovviltskade som bør varsle øvrige i området/beitelaget/siidaen.

Beitelaget/siidaen kan med fordel koordinere og organisere slike hensyn som omfatter flere dyreeiere, f. eks. tilsyn, ekstraordinært tilsyn innenfor området, bistand til kommunen med opplysninger ved eventuell skadefellingssøknad, søknader om forebyggende tiltak mm. Kontakt og kommunikasjon med tilgrensende beitelag/siidaer og kommuner, samt andre aktører kan også med fordel koordineres gjennom beitelaget/siidaen for å unngå parallell dialog og informasjonsflyt. Beitelag bør også lage en mal til arbeidsavtale mellom beitelagsmedlemmene/dyreeiere og gjeterne som fører tilsyn på vegne av dyreeier, for å sikre enhetlighet.

Norges jeger- og fiskerforbund (NJFF) har en viktig rolle i arbeidet med å spre informasjon og holde målrettede kurs for jegere med interesse for rovviltjakt, samt for skadefellingslag. De utarbeider kursmateriell og gjennomfører kurs på sitt kurscenter i Flå, og ved behov også desentraliserte kurs. NJFF tilbyr også muligheter for å drive skytetrening på sine kurs og arrangerer skyting til Bjørneprøven. NJFF arrangerer også kurs for administrasjonen i kommuner og andre berørte, der målet er å etablere en god lokal beredskap og utarbeide gode beredskapsplaner tilpasset den enkelte kommune.

2.3 Fellingsformer for rovvilt og deres hensikt

2.3.1 Kvotejakt

Kvotejakt er en ordinær fellingsform som benyttes for jaktbare arter (viltlovens § 9), der forvaltningen har behov for å kunne regulere uttaket av individer i bestemte områder. Kvotejakt er dermed ikke knyttet til skadeavgrensing, og kan gjennomføres med de ordinære virkemidler som gjelder ved jakt. Det er likevel ønskelig at forvaltningsmyndigheten ved fastsetting av områder for kvotejakt tar hensyn til eventuell pågående skadeproblematikk når kvote fordeles. Av rovviltartene er kvotejakt kun aktuell for gaupe.

2.3.2 Lisensfelling

Lisensfelling brukes for å begrense tilvekst og utbredelse av rovviltbestandene, og er en skademotivert, bestandsregulerende jakt som brukes for å avverge skade på tamrein, husdyr på utmarksbeite eller andre samfunnsinteresser av vesentlig offentlig betydning. Dette innebærer at fastsettelse av kvote for felling og områder for felling skal baseres på en grunnleggende vurdering av skadebildet tidligere år og skadepotensialet fremover i tid. Generelt skal lisensfelling kun brukes hvis bestandene er over målet, men Miljødirektoratet kan også tillate lisensfelling selv om målet ikke er nådd hvis det anses påkrevd for å forebygge skader i områder utenfor forvaltningsområdene for rovviltarten. Lisensfelling skal også normalt gjennomføres med ordinære virkemidler, dvs. tilsvarende som for ordinær jakt. Ettersom lisensfelling er viktig for å oppnå målene om skadereduksjon, kan det for den enkelte art være

aktuelt at regelverket er tilpasset arten. Eksempelvis er båsfangst tillatt for lisensfelling av jerv, men ikke for ulv og bjørn. For bjørn, ulv og jerv er disse artene omfattet av Appendix II i Bernkonvensjonen. Det medfører at det ikke er aktuelt at artene er jaktbare i henhold til viltlovens § 9, og at myndighetene må ha sterk kontroll med både tildelte kvoter, områder for lisensfelling og hvem som gjennomfører lisensfelling. Dette er løst ved at registrering som lisensjeger foregår elektronisk i Jegerregisteret, og dette kravet gjelder også for hundeførere.

2.3.3 Skadefelling

En skadefellingstillatelse gis normalt ved pågående skade på beitedyr, men omfatter i de senere år til en viss grad felling for å forebygge skade. Det er likevel krav til en viss nærhet i tid i vurdering av skadepotensiale, og skadefelling skal ikke brukes til bestandsregulering av rovdyr slik som lisensfelling. Skadefellingstillatelser kan gis til eksempelvis berørte beitebrukere, kommunale fellingslag, organisasjoner eller liknende. Ved tildeling av en slik tillatelse skal vedtaksmyndigheten vurdere den konkrete situasjonen, og gjennom dispensasjon eller vilkår oppstille rammer for gjennomføringen. Det grunnleggende utgangspunktet også for disse tillatelsene er ordinær virkemiddelbruk og ordinær jegermessig atferd. Imidlertid vil et ordinært regelverk innrettet mot jakt bygge på forutsetninger som ikke er tilstede på den tid eller det sted en slik skadefellingstillatelse gis. Det må forvaltningsmyndigheten ta hensyn til, og i sitt vedtak om felling legge til rette for at tilgjengelige virkemidler er tilpasset den aktuelle arten, området, tid på året etc.

2.3.3.1 "Ekstraordinære uttak"

Ekstraordinære uttak er uttak av rovvilt der Miljødirektoratet fatter en beslutning av eget tiltak. Det vil normalt innebære at SNO gis i oppdrag å gjennomføre felling av et eller flere individer av rovvilt i spesielt skadeutsatte områder, eller for å forhindre etablering av reproduksjon i områder der dette er uønsket. Ekstraordinære uttak er dermed en særlig fellingsform der forvaltningsmyndigheten gjennom uttaket skal sikre at forvaltningsmålene for vedkommende bestand eller område oppnås, og der kvotejakt/lisensfelling/skadefelling ikke har bidratt tilstrekkelig til dette. Slike beslutninger av Miljødirektoratet er ikke enkeltvedtak i henhold til forvaltningsloven og kan dermed ikke påklages. I gjennomføring av uttaket vil SNO ha ansvaret, og

kan knytte til seg personell fra det aktuelle området, i hovedsak personell fra det lokale fellingslaget. I slike tilfeller vil personell som knyttes til uttaket bli "ansatt" i SNO, gjennom en tidsbestemt kortvarig kontrakt.

Generelt kan sies at Miljødirektoratet gir fellingsoppdrag på rovvilt til SNO når mål om effektiv, human og sikker utførelse av oppdraget stiller særlige krav til kompetanse, virkemiddelbruk, organisering og finansiering.

3. Virkemidler i fellingsoppdrag

3.1 Generelle virkemidler

Generelt gjelder at hjelpemidler/virkemidler som er i allmenn bruk ved annen aktivitet også er tillatt og nyttige ved gjennomføring av skadefellingsoppdrag. Dette omfatter både administrative (regelverk) og andre elementer som kan være til hjelp. Som det fremgår i kap. 2 er det en rekke lovmessige eller forskriftsmessige forhold som regulerer eller påvirker skadefelling. Normalt gjelder at skadefellingslag må ha påkrevd kunnskap om disse, vurdere egnethet i konkrete situasjoner, og i tillegg forholde seg til vilkår gitt i tillatelse til felling. Vilkår kan også omfatte dispensasjon fra regler, og ikke bare begrensninger. Hovedprinsippet må være at det en benytter må ha en god forankring i gjeldende regelverk og praksis vedrørende skadefelling, være i tråd med etablerte prinsipper for felling, ivareta hensyn til dyrevelferd, og være mest mulig målrettet og presis. Erfaring viser at tilgangen til administrative og tekniske virkemidler/hjelpemidler ikke er til hinder for å gjennomføre en effektiv skadefelling. Det må imidlertid gjøres en konkret vurdering i hvert tilfelle av hva som er egnet på det aktuelle stedet, for den aktuelle arten m.m., og det kan med fordel innhentes erfaringer fra andre.

3.2 Virkemidler tilgjengelige etter dispensasjon

Som det fremgår av kap. 2 er det et omfattende lovverk og forskriftsverk som hver for seg regulerer ulike problemstillinger som kan oppstå under både jakt og felling. Videre er det som vist i kap. 2.3 normalt sett slik at det er de alminnelige virkemidler som benyttes også under pågående felling. Den som gir fellingstillatelsen skal i tillegg vurdere unntak innenfor sitt myndighetsområde, samt gi anvisning til den som får fellingstillatelsen om andre åpenbare forhold som mottaker må ta hensyn til. Det innebærer eksempelvis at det henvises til relevante myndigheter og regelverk i vilkår til tillatelsen, og at det er opp til mottaker å eventuelt innhente ytterligere tilganger/tillatelse utover det som følger direkte av fellingstillatelsen. Fylkesmennene og Miljødirektoratet kan f. eks. ikke dispensere fra hundelovens bestemmelser eller fra motorferdsellovens regler. Da må tillatelse/ dispensasjon innhentes fra kommunen.

Forvaltningsmyndighetene vil ha en løpende oppgave med å se over og revidere gjeldene regelverk innenfor sitt myndighetsområde. Ved behov for endringer på grunn av nye behov, ny teknologi, erfaringsbasert kunnskap eller lignende kan regelverk bli justert, eller myndighet til å fatte vedtak bli endret. Det er derfor viktig at de som utfører skadefelling holder seg orientert om hva som til enhver tid er gjeldene regler og aktuelle virkemidler. De fleste forskrifter har en egen bestemmelse om dispensasjon. Denne skal ikke benyttes for å etablere en ny forståelse av regelverket, eller for generelle endringer. I slike tilfeller skal forvaltningsmyndighetene følge opp dette i sin ordinære virksomhet, og endre regelverket i tråd med nye behov eller ny forståelse. Dispensasjonsadgangen kan benyttes etter en konkret vurdering når vedtak om felling besluttes, eller under pågående felling der behovet fremkommer som avgjørende for å oppnå målet med tiltaket. Det er derfor ikke aktuelt med generelle dispensasjoner som ikke er knyttet til en pågående felling.

3.3 Virkemidler tilgjengelige for Statens naturoppsyn v/ fellingsinstruksen

Klima- og miljødepartementet har fastsatt en egen Instruks for det statlige fellingslaget ved uttak av vilt ([fellingsinstruksen](#)). I instruksens punkt 2.1 heter det at SNO kan *“Lede og gjennomføre uttak når Miljødirektoratet av eget tiltak beslutter, eller etter søknad treffer vedtak om uttak av vilt med hjemmel i naturmangfoldloven § 18, og vedtar at det statlige fellingslaget tar ansvaret for fellingen.”* Jf. instruksens punkt 3.1 kan SNO *“... uten hensyn til de regler som ellers gjelder, jf. viltloven § 35, velge den etter forholdene mest hensiktsmessige metode i arbeidet med uttak av dyr ...”* Videre heter det i punkt 3.3 at *“Det statlige fellingslaget skal opparbeide kompetanse innenfor aktuelle metoder for uttak av dyr, og utvikle mest mulig effektive, sikre og dyrevelferdsmessige forsvarlige metoder.”*

Dette betyr at det i praksis er Miljødirektoratet som kan beslutte om uttak av rovvilt og iverksette SNO sin bruk av særlige virkemidler/metoder. I særlige tilfeller kan det også være KLD som beslutter slike uttak. Når SNO har fått et slikt oppdrag blir valg av metoder og virkemidler vurdert ut fra hensiktsmessighet i hvert enkelt tilfelle, og vil blant annet variere med art som skal felles, årstid, område, sikker jobbanalyse og tilgjengelige ressurser. Uansett valg av virkemidler skal hensynet til dyrevelferd vurderes og ivaretas.

Fellingsinstruksens punkt 3.2 bekrefter at SNO, jf. naturoppsynsloven og motorferdselsloven, har anledning til å benytte motorisert ferdsel i utmark i fellingsoppdrag. Denne adgangen gjelder uavhengig av kommunale dispensasjoner og grunneiers tillatelse. Bruk av motorkjøretøy er primært et aktuelt virkemiddel på snøføre og kan omfatte bruk av snøskuter og/eller helikopter for effektiv og sikker gjennomføring av oppdraget. Snøskuter eller helikopter benyttes både til frakt av personell og utstyr, lokalisering av dyr og direkte til innfangning eller felling av dyr. Helikopter er et helt nødvendig virkemiddel vinterstid dersom dyr skal immobiliseres før eventuell avliving. Immobilisering gjennomføres

av dyrevelferdsmessige årsaker når jerv skal felles i yngletida for å unngå at lakterende tisper felles fra hiliggende unger.

Fellingsinstruksen eller vedtak fattet av Miljødirektoratet kan ikke dispensere fra bestemmelsene i våpenloven. Dette betyr blant annet at regler om å inneha, oppbevare og frakte våpen gjelder og må etterleves. Våpen- og ammunisjonsbestemmelsene i viltloven kan imidlertid fravikes dersom det er hensiktsmessig. Eksempler på dette er bruk av håndvåpen kal. 22 ved avliving av jervevalper under hiuttak og avliving av immobilisert voksen jerv. Et annet eksempel er bruk av spesialtilpasset hagle og hagleammunisjon ved felling av ulv fra helikopter.

Fellingsinstruksen eller et fellingsvedtak kan heller ikke dispensere fra hundelovens bestemmelser. SNO må derfor søke aktuelle kommuner om dispensasjon dersom det skal slippes hund i et fellingsforsøk i når det er båndtvang. SNO er imidlertid ikke bundet av viltlovens bestemmelser om bruk av hund, men praktiserer bruk av enkelte typer hunder restriktivt og i samråd med vedtaksmyndigheten der forhold rundt dyrevelferdsmessige aspekter ikke er avklart, jf. føre-var prinsippet i naturmangfoldloven. Dette betyr i praksis at for eksempel bruk av løs, på drevet halsende hund i fellingsforsøk på bjørn kun benyttes der dette er oppsatt under vilkårene i det aktuelle fellingsvedtaket.

4. Skadefellingsoppdrag

4.1 Skadefellingslaget

Etter at rovviltbestandene i Norge var svært lave ble det innført fredning av de ulike artene på 70- tallet. Økende bestander og flere tilfeller av skade på beitedyr førte til at det unntaksvis ble gitt tillatelse til felling, der tillatelsen i hovedsak ble gitt den som var berørt av skaden. Ytterligere økning av bestandene og økt behov for koordinering av fellinger over større arealer førte til at det ble opprettet kommunale og interkommunale fellingslag som vederlagsfritt og frivillig bisto berørte dyreeiere. Gjennom politisk behandling ble det etablert nye rutiner som førte til formalisering og avlønning

av deltakere på slike fellingslag, og der kommunen ble tildelt et betydelig ansvar. De fleste kommuner med noe forekomst av rovviltskader har derfor etablerte skadefellingslag.

Etablering av skadefellingslagene har ført til at kommunen har en tilgjengelig ressurs som kan utløses og utnyttes der rovviltskader oppstår. Kommunen har et ansettelsesforhold til deltakerne i fellingslaget, legger til rette for informasjonsformidling, trening, kommunikasjonsrutiner mv., og iverksetter oppdrag når tillatelse foreligger.

Klima- og miljødepartementet fastsetter i rovviltforskriften at deltakere i skadefellingslag kan godtgjøres for sin deltakelse, og har videre fastsatt en sats per døgn per deltaker. Godtgjøring skal kun gis for de dager av skadefellingsperioden der forsøk på skadefelling har pågått aktivt. For deltakere som har deltatt kun kort tid av et døgn og/eller færre timer enn de øvrige betaler kommunen ut et mindre beløp enn hele døgnsatzen, med mindre dette fremstår som urimelig. Dette kan for eksempel gjøres ved at innsats tilsvarende 7,5 time eller mer utløser full døgnsatzen. Tilsvarende ved innsats under 7,5 time utbetales døgnsatzen delt med 7,5 = godtgjørelse per time inntil 7,5 timer.

Kommunen er regnskapsførende enhet og fører regnskap basert på rapporter/timelister fra fellingsleder. Fylkesmannen yter etter mottatt krav fra kommunen tilskudd til dekning av utbetalt godtgjøring.

Deltakere som mottar godtgjøring etter ordningen må være registrerte lisensjegere, jf. rovviltforskriftens § 15. Det vil si at også eventuelle personer som ikke deltar med våpen må være registrerte lisensjegere for å kunne motta godtgjøring. Det samme gjelder hundeførere.

I tillegg til godtgjørelsen kan fellingslag også søke til Fylkesmannen om dekning for direkte og dokumenterte kostnader ved oppdraget, begrenset oppad til beløp som er angitt i rovviltforskriften, jf. § 9. Det er ikke anledning til å benytte bevilgningen til lønnskostnader, dekning av administrative utgifter for kommunen mv. Ordningen gjelder både for kommunalt/interkommunalt oppnevnt fellingslag og private fellingslag.

Når kommunen ansetter eller velger ut medlemmer i sitt fellingslag er det i hovedsak erfarne jegere som inngår. Selv om de færreste har mye erfaring med rovviltfelling, er de generelle ferdigheter man opparbeider gjennom ordinær jakt viktig. Medlemmene skal også være godkjent for lisensfelling på de aktuelle rovviltartene, kunne trene sammen på skytebanen, ha en stor grad av tilgjengelighet og fleksibilitet i sitt ordinære arbeid, og kunne bruke nødvendig samband, GPS-utstyr mv. Den enkelte trenger ikke ha hund, men fellingslaget må være bevisst på å knytte til seg gode ekvipasjer. Det er ikke bare hundens ferdigheter, men også hundeførers ferdigheter som er viktig. Hvert fellingslag må ha en ansvarlig fellingsleder, som styrer arbeidet under pågående felling og tilrettelegger for trening og informasjon til medlemmene.

I kommunenes vurdering av deltakere som oppnevnes til skadefellingslag, bør det tas hensyn personens nærhet til kommunen det skal opereres i. Responstiden for deltakere i skadefellingslag bør være så kort som mulig. Det bør også sikres at det rekrutteres personer fra hele området som skadefellingslaget vil operere innenfor, dette for å sikre at lokalkunnskap for hele kommunen/samtlig berørte kommuner dekkes. Det bør også sikres at deltakerne tilsammen vil kunne dekke opp ulike deler av døgnet, f. eks. at noen har anledning å kunne møte på dagtid uten å komme i konflikt med ordinær arbeidstid hos hovedarbeidsgiver. Skadefellingsarbeidet kan være fysisk krevende og gjennomføres også i en tid på året som medfører ytterligere belastninger (f. eks. varme). Det er derfor en fordel at deltakere er i grei fysisk form.

4.2 Samhandling med Statens naturoppsyn

SNO kan gi bistand til kommunale fellingslag som anmoder om det når dette anses som hensiktsmessig. I slike situasjoner kan SNO bidra med personressurser (fast ansatte, engasjerte og rovviltkontakter), råd, sporhunder, samt videreformidle kontakt med eller engasjere spesielt egnede ressurser/personer, f. eks. hundeevipasjer. SNO vil alltid kunne bistå med råd og videreformidling av erfaring eller kontakt med egnede ressurser, mens fysisk tilstedeværelse vil være påvirket av eventuelt andre pågående situasjoner i andre deler av landet. Tilfeller der man

har omfattende og vedvarende skadesituasjoner, og/eller der de kommunale skadefellingslagene har liten erfaring vil bli prioritert. Bistand fra SNO belastes ikke fellingsvederlag gitt av Fylkesmannen.

Under ordinær skadefelling gitt av fylkesmannen hvor SNO gir bistand, vil fellingsforsøket fortsatt være ledet av fellingsleder i det kommunale/interkommunale skadefellingslaget. Bistand fra SNO vil dermed måtte skje innen de rammer og vilkår som følger av fylkesmannen sitt vedtak, og SNO sin fellingsinstruks vil ikke komme til anvendelse.

I enkelte saker der fylkesmannen har iverksatt felling kan Miljødirektoratet etter en nærmere vurdering beslutte at fellingsoppdraget skal gjennomføres av SNO. Dette kan også innebære at et pågående fellingsforsøk som ledes og gjennomføres av kommunale fellingslag avbrytes og at ansvaret overtas av SNO. Overtakelsen kan være midlertidig, eller ansvaret kan overtas i sin helhet. Normalsituasjon vil likevel være at medlemmer i de kommunale fellingslaget inngår i videre fellingsforsøk, men under ledelse av SNO. Eksempler på slike saker kan være at det underveis i fellingsforsøket kommer til nye momenter der det er åpenbart at SNO med bruk av fellingsinstruksen har bedre forutsetninger for å lykkes med fellingen. Tilsvarende vil det være saker der tilgang til informasjon eller teknologi knyttet til fellingen er avgjørende for gjennomføringen, f.eks. i tilfeller der det aktuelle rovviltindividet som skal felles har en radiosender som benyttes ved lokalisering. Også tilfeller der det er avgjørende viktig at bestemte rovviltindivider ikke skal felles, f.eks. genetisk viktige ulver, kan komme i denne kategori saker. En slik overtakelse skjer etter dialog mellom skadefellingslag, SNO, Miljødirektoratet og fylkesmannen, og eventuelt andre berørte parter, f. eks. skadefellingslag, kommune og/eller dyreeier.

Det er alltid ønskelig at det opprettes dialog med SNO i regionen i en tidlig fase i skadefellingen, slik at de ved behov kan bistå i planleggingsfasen, men også for å avklare behov for framtidig bistand underveis i fellingsforsøket.

4.3 Jaktetikk

Jakt generelt, inkludert felling av rovvilt, har en stor grad av aksept i samfunnet i alle de nordiske land. En slik aksept kan bare opprettholdes hvis jakt og felling gjennomføres på en god måte, der hensyn til ulike interesser og ulike holdninger inngår i opptreden under jakt/felling. Dette omfatter både behandling av folk og behandling av levende og døde dyr. Grunnleggende prinsipper om human jakt/felling, hensyn til dyrevelferd, respekt for omgivelsene og for alle berørte parter og interesser, samt for døde dyr må være innarbeidet i kulturen både hos den enkelte og hos fellingslaget som helhet.

Gjennomføring av felling vil normalt være en jobb som utføres på vegne av en arbeidsgiver. Ettersom felling/fellingsforsøk ikke er et personlig anliggende, bør det utvises stor varsomhet ved bruk av sosiale medier. Rutiner for bruk av sosiale medier kan med fordel etableres i fellingslaget av enten arbeidsgiver eller fellingsleder. Eksempler på anbefalte rutiner er presentert i kap. 4.4.

Felling av rovvilt generelt, og spesielt skadefelling sommerstid, er vanskelig. Rovvilt er generelt sky, lærende, og vanskelige å oppdage, og det vil være få tilfeller under et skadefellingsforsøk hvor rovviltet opptrer slik at det kan løsnas skudd. De fleste medlemmer i fellingslag vil dermed opparbeide begrenset erfaring med reelle fellingsmuligheter. Det er viktig med en bevisst holdning til dette, slik at ikke grenser for hva som er forsvarlige skudd blir overskredet. Trening i vurdering av situasjoner kan derfor være nyttig, og bidra til at en tar bedre hensyn til sikkerhet for andre i fellingslaget, skyteavstander, lysforhold, m.m. Det kan også oppstå et "press" i forhold til å få et vellykket resultat av fellingsforsøket, særlig hvor skadesituasjoner og skadefellingsforsøk pågår over lengre tid. Dette presset må likevel ikke føre til at en går på akkord med hva som er en forsvarlig fellingssituasjon. Det vil alltid være den som løsner skudd som er ansvarlig for utfallet.

Gjennom skadefellingsforsøket er det svært viktig at alle relevante hendelser bringes åpent fram for skadefellingsleder og loggføres (se også kapittel om rapportering, kap. 4.6.1 og 4.7). Av hensyn til læring og erfaringsdeling er det viktig å rapportere både faktorer som gjør at en lykkes og faktorer som gjør at

ønsket resultat ikke oppnås. Det er svært viktig at også uheldige hendelser tas opp for avklaring og retting. Dette kan være dårlig vurderte skuddforsøk, hundeslipp med uheldige utfall, beitedyr som blir skadet eller drept av hunder, osv. Åpenhet om slike forhold vil bidra til at skadefellingslaget har legitimitet og unngår konflikt. Det vil også redusere risikoen for at andre begår samme feil i framtiden. Det er et felles ønske om at skadefelling gjennomføres på en så effektiv, sikker og god dyrevelferdsmessig måte som mulig, og alle må bidra til at fellingsarbeidet utvikles innenfor disse områdene. Dette inkluderer å lære seg av sine og andres feil.

4.4 Mediehåndtering/kommunikasjon

Skadefellinger har som regel stor allmenn interesse, særlig lokalt, men også nasjonalt i spesielt utfordrende eller omfattende skadesituasjoner. Media har da en viktig rolle som videreformidler av informasjon til allmennheten. Det kan imidlertid være utfordrende å besvare mediehenvendelser underveis i pågående skadefellingsforsøk, hvilket kan føre til frustrasjon både for deltakere i fellingslaget, journalister og allmenheten. Gode rutiner for mediehåndtering kan sikre god informasjonsflyt utad, til fordel for alle.

Det er en fordel at skadefellingslaget utpeker én person som holdes kontinuerlig oppdatert på situasjonen og som kan virke som pressekontakt, med ansvar for all kontakt med presse og media. Denne personen bør ha en viss kunnskap og erfaring med presse og vite hva som skal/bør formidles ut. Øvrige deltakere på fellingslaget videreformidler alle henvendelser fra media til mediekontakten. Alle i skadefellingslaget bør ha en god rolleforståelse og god kjennskap til aktørbildet i rovviltforvaltningen slik at journalister kan henvises til relevant aktør dersom det kommer spørsmål som går utenom skadefellingslaget sitt ansvarsområde. Ett tips kan være å utarbeide et lommekort over kontaktpersoner hos relevante aktører som hver deltaker i skadefellingslaget kan ha med seg.

Når en journalist tar kontakt bør det avklares hvorvidt de ønsker bakgrunnsinformasjon eller om de ønsker uttalelser og/eller sitater. Her er det viktig at skadefellingslaget har avklart hvorvidt pressekontakten kan uttale seg på vegne av skadefellingslaget eller om

dette skal videresendes til f. eks. skadefellingsleder eller ansvarlig kommune. Hvis det er snakk om avisartikler er det også en fordel å avtale sitatsjekk og/eller anledning til å se gjennom og kommentere på utkastet, før en går videre og besvarer spørsmål. Dette sikrer at journalist og pressekontakt er enige om forventningene til intervjuet før det gjennomføres. Sitatsjekk og gjennomlesning er viktig for å så langt som mulig sikre at journalisten og intervjuobjektet har samme oppfatning av det som blir fortalt, at informasjonen er riktig og at den blir brukt i riktig sammenheng. En kan vise til hvor det har blitt en misforståelse eller feil, men det er likevel journalisten som har siste ordet, og det vil ikke alltid være mulig å trekke tilbake utsagn som blir feilsitert eller er misvisende. Alle i skadefellingslaget bør være kjent med avtalte interne rutiner for å kunne vise videre til relevant person, og utpekt pressekontakt må være forberedt og finne ut hvilken informasjon som er relevant å formidle.

Det kan også være en fordel å opprette kontakt med faste journalister. Disse kan vises hvor de kan finne informasjon hos bl. a. fylkesmannen, på Miljøvedtaksregisteret, på Rovdata sitt nettsted eller i innsynsløsning til Rovbase.

Hver deltaker i skadefellingslaget har selvfølgelig frihet til å ytre seg. Skadefellingslaget gjennomfører imidlertid et oppdrag i rovviltforvaltningen der hver enkeltpersons opptreden underveis i skadefellingsoppdraget kan påvirke konfliktnivå og legitimitet i rovviltforvaltningen, på lik linje med alle andre aktører i forvaltningen. Skadefellingslaget bør derfor utarbeide felles retningslinjer for sosiale medier som hver deltaker skal forholde seg til, og også sikre at alle forholder seg til de retningslinjene som er avtalt. Slike retningslinjer kan med fordel inngå i de arbeidsavtaler som kommunen har opprettet, og det er viktig at alle deltakere i skadefellingslaget gjør seg godt kjent med innholdet i avtalene. Spredning på sosiale medier av aktivitet som foregår i skadefellingslaget eller underveis i fellingsforsøket kan vanskeliggjøre gjennomføringen av oppdraget og bør med fordel unngås. Det som en gang legges ut kan fort spres over hele verden, og det vil være umulig å trekke det tilbake eller kontrollere i hvilken sammenheng det blir brukt i framtiden.

For bilder som brukes i kontakt med media, eller i godtatte (felles avtalte) kanaler i sosial media, er det alles personlige ansvar å ta hensyn til og følge regelverket for personvern. Bruk av bilder med personer,

uavhengig om de er i hovedfokus eller i bakgrunnen, må godkjennes av personen på bildet før det blir brukt offentlig. Som omtalt i kapittelet om jaktetikk (4.3) skal personer, samt levende og døde dyr, behandles med respekt og det er viktig at denne respekten også reflekteres i de bilder som blir brukt i kontakt med media eller på sosiale medier for å unngå unødvendig kritikk.

4.5 Fellingsmetoder/ virkemidler

Det er flere virkemiddel som er generelt tilgjengelige, eller kan gjøres tilgjengelige etter dispensasjon. Noen særlige virkemiddel er kun tilgjengelig dersom SNO sin fellingsinstruks kommer til anvendelse. Det er viktig å huske at det i felling av rovvilt ikke finnes noen mirakelløsninger, og at noen virkemiddel kan fungere i spesifikke situasjoner under spesifikke forhold, mens de kan være uegnet i andre situasjoner. Her presenteres forskjellige virkemiddel, deres fordeler og ulemper og i hvilke situasjoner og forhold, og på hvilken måte, de vil kunne være aktuelle å bruke.

4.5.1 Viltkamera

Viltkamera er et viktig virkemiddel som kan være til stor hjelp i skadefellingsforsøk, og de bør være tilgjengelige i skadefellingslaget. Oftest vil viltkameraer brukes under den operative delen av fellingsforsøk, mens det i noen områder hvor skadesituasjoner oppstår hyppigere, også kan være en fordel å bruke kamera proaktivt gjennom beitesesongen. Det primære bruksområdet til viltkameraene er å sikre ferske observasjoner av rovviltet og skadevolder. Mobildekning kan variere mye fra område til område, og det kan være en fordel å ha SIM-kort fra flere operatører tilgjengelig. Det er også praktisk å ha tilgang på slyngeantennner som kan kastes opp i treer, da dette kan forbedre mobilforholdene betraktelig. I områder med forekomst av jerv og bjørn bør kameraene settes opp utenfor rekkevidden til disse artene, da de lett kan ødelegge dem ved å slå til dem eller bite dem i stykker. Det anbefales å lage en brakett og sette kameraene opp ca. 2,5m over bakken. Naturvårdsverket i Sverige har utarbeidet en [instruks for oppsetting av viltkamera](#) som kan brukes som utgangspunkt. Det anbefales også å bruke litiumbatteri for å minimere batteribytter. Da unngår en fersk menneskelukt og unødvendig aktivitet på stedet som kan skremme skadevolder fra plassen.

Viltkameraer kan settes opp slik at de sender SMS med bilder til en eller flere personer i skadefellingslaget. Hva som er mest hensiktsmessig vil være avhengig av arten som er målet for skadefellingsforsøket. For eksempel kan kameraer settes opp på kadaverfunnplasser hvis skadevolder er bjørn eller jerv da disse er mindre følsomme for menneskelig aktivitet rundt kadaveret. På slike plasser er det en god idé å sette opp flere enn et kamera for å dekke alle vinkler på kadaveret. Her kan flere i laget settes opp som mottakere for å sikre at bilder/varslings blir fanget opp. Ulv vil i mindre grad oppsøke kadaver flere ganger. For denne arten er det mer aktuelt å sette opp flere kameraer langs vei eller stier, forutsatt at det ikke kommer i konflikt med personvern hensyn. Her kan flere fortsatt være oppsatt som mottakere, men da tidsaspektet er avgjørende er det fordelaktig at kun én person av gangen bør ha ansvar for å følge opp bilder som blir sendt. I slike tilfeller bør det dermed opprettes en type vaktordning for oppfølging av kamerabilder. På noen plasser kan egnet luktstoff benyttes for å få ulven til å stoppe opp litt lengre for å øke sannsynligheten for å fange det på foto.

Artskunnskap og lokalkunnskap er avgjørende for å kunne plassere viltkameraer på mest mulig hensiktsmessig måte (se bl.a. bilag til denne veilederen). Rovviltkontakter kan her være sentrale i forhold til plassering av viltkameraer da de kan ha kjennskap til kjente trekkeveier for den aktuelle rovviltarten, oversikt over kadaverfunn, og mobildekningsforhold.

Hva som er hensiktsmessig antall kameraer, plassering og oppfølging må vurderes ut fra situasjonen – her kan andre skadefellingslag med erfaring eller SNO være behjelpelige, og tidlig kontakt kan være en fordel.

Det er mange regler knyttet til bruk av viltkamera, bl.a. gjeldende grunneiertillatelse, håndtering av bilder av personer, merking av kamera osv. Enhver bruker av viltkamera er selv ansvarlig for å gjøre seg kjent med de regler som er gjeldende til enhver tid (se [Datatilsynets informasjonssider](#)).

4.5.2 Hunder

I de aller fleste felling/utredningssituasjoner på barmark er hund et viktig hjelpemiddel. Gode sporhunder kan bidra til bl.a. å verifisere observasjoner og sportegn slik at en ikke bruker unødig tid og energi på opplysninger om rovvilt som ikke stemmer. De vil også være til hjelp for å finne biologisk prøvemateriale, som hår

eller ekskrement til DNA-analyser. Det stilles dermed krav til hundefører å være observant og følge med på markeringer underveis i sporingsarbeidet. Gode sporhunder er også et svært viktig hjelpemiddel i forhold til å lokalisere og komme nærmere vilt som skal felles. I de fleste tilfeller kan et godt forarbeid med en god sporhund gi en hund som slippes bedre sjanse for å lykkes, samtidig som en reduserer tilfellene av at hunden slår over på uønsket viltart. Godt trente sporhunder vil også som regel kunne takle eldre spor, noe som er verdifullt i forhold til lokalisering av skadevolder slik at eventuelle løse hunder kan benyttes. Gode hundeevipasjer krever mye trening for å nettopp bli gode, og vedlikehold av slik kompetanse vil være avhengig av at de jevnlig kommer til anvendelse. I områder hvor forekomst av en eller flere av rovviltartene er lav og skadesituasjoner fra en eller flere rovviltarter sjeldent oppstår, vil det være mer effektivt og hensiktsmessig å investere i nettverksbygging med rutinerne hundeevipasjer fra andre områder.

Det er viktig å ha tilgang på fungerende hunder og hundeevipasjer. Det gjelder både i forhold til rene sporhunder og hunder som kan brukes løse. Dersom en ikke har tilgang på spor- og/eller løshunder i eget lag er det viktig å skrive oppdragsavtaler med de som har tilgang på gode hunder. SNO har et bredt kontaktnettverk over hele landet og i Sverige, og kan videreformidle kontakt med gode hundeevipasjer. Hvorvidt en bruker spor- eller løshund eller måten disse kan kombineres på, vil være noe avhengig av arten som er formål for felling og den konkrete situasjonen.

Det viktigste er å få gode hundeevipasjer på plass så fort som mulig da tid er den viktigste faktoren for å lykkes. Generelt bør sporene ikke være eldre enn 12 timer, men dette vil også kunne variere med vær, temperatur og geografi.

Det må innhentes tillatelse fra kommunen til bruk av løshunder i båndtvangstiden. Videre er det forbudt å bruke løs, på drevet halsende hund på jerv, bjørn og ulv, og på gaupe i båndtvangstiden. Miljødirektoratet er besluttende myndighet for å dispensere fra denne bestemmelsen for gaupe, jerv og bjørn, mens fylkesmannen kan dispensere ved skadefelling på ulv. Slike dispensasjoner kommer i tillegg til kommunen sin dispensasjon fra båndtvangsbestemmelsene, og skadefellingslaget må sikre at samtlige nødvendige tillatelser er tilstede før slipp av løshund.

Under skadefellingsforsøk kan det forekomme tilfeller av påskyting og/eller skadeskyting der dyret ikke blir gjenfunnet. Slike tilfeller er uheldige og når det først har skjedd må en anstrenge seg maksimalt for å utrede det påskutte dyrets tilstand. Skuddplassundersøkelser og beskrivelse av dyrets atferd de første meterne vekk fra skuddplass er verdifull informasjon for slike utredninger. På skuddplassen kan fungerende sporhunder være et uvurderlig hjelpemiddel for å finne sportegn som er viktige for utredningen, og for videre oppfølging i nærområdet. Avhengig av art kan det være mindre egnet å fortsette med hund i bånd i det videre ettersøket, f. eks. ved ettersøk på bjørn i tett vegetasjon.

4.5.3 Postering

Poster anlegges best når man har kunnskap om bevegelsesmønster og atferd hos den arten som skal felles og kan bruke erfaring fra tidligere fellingsforsøk på arten. En god elgpost er nødvendigvis ikke en god bjørnepost. Så langt det er mulig kan gode/brukte poster merkes med GPS slik at det er mulig for ukjente å benytte posten uten lange forklaringer om hvor den ligger. Forhåndsdefinerte poster eller områder er med på å ivareta sikkerheten og gjør at en kan foreta en eventuell rask forflytning.

Postering rundt saueflokkene tidlig i beitesesongen, da de gjerne går samlet og på begrenset areal, kan være svært effektivt og er ofte den beste og mest optimale situasjonen for å få gjennomført en rask felling. I forbindelse med søknad om skadefelling kan det også være hensiktsmessig å søke om tillatelse til å få postere i bil. Dette er ofte mest hensiktsmessig ved fellingsforsøk på ulv som oftere benytter seg av veier for forflytning. Skadefellingsforsøk gjennomføres i en periode da mygg og knott fort tar fokus bort fra oppdraget. I sørlige deler av landet hvor veinettverket er mer utbredt kan sau også oppholde seg ved vei om natten. Postering i bil er også fordelaktig i forhold til å minimere bråk og lukt som kan virke avskrekkende på rovviltet.

Det er lite effektivt å bruke mye ressurser på å postere på gamle skader. Dersom kadaverfunn brukes til plassering av poster bør skadene ikke være eldre enn 24 timer. Ved skader eldre enn 24 timer er det bedre å spare ressursene inntil det foreligger nye ferske observasjoner eller kadaver.

Dersom fellingsforsøket gjennomføres med sporhund eller løshund vil det være aktuelt å bruke bevegelige

poster. Da er det hensiktsmessig å bruke GPS for å følge med på hundens og andre posters posisjoner.

4.5.4 Radiobjeller

Radiobjeller er et virkemiddel som brukes av beitelag og dyreeier for å følge med på sauene. Det er ikke skadefellingslagets ansvar å følge med på radiobjeller, på samme måte som det ikke er skadefellingslaget sin oppgave å føre tilsyn med sau, eller søke etter kadaver.

Radiobjeller kan være et godt hjelpemiddel for dyreeier for å avdekke skade eller uro i saueflokken, men det vil være avhengig av at bjellene er riktig innstilt og at den som skal tolke signalene har god erfaring med dette. Sauer ligger generelt mye i ro og upresise innstillinger kan føre til falske alarmer på beitedyr som ikke har vært i bevegelse på en viss tid. Dette kan føre til ressurskrevende og unødvendige innsatser. Dersom riktig innstilling og god erfaring med tolkning av informasjon er tilstede kan det avdekkes informasjon om skadevolder som kan komme fellingslaget til nytte, forutsatt at dialogen mellom dyreeier/beitelag og skadefellingslag er god. Det er imidlertid stor forskjell på kunnskapen og tolking av signalene blant brukere. Enkelte brukere er gode på dette og i en situasjon med mange skader kan skadefellingslaget alliere seg med disse slik at laget har tilgang på radiobjellene i det aktuelle området. Det kan medføre at en kommer på sporet av skadevolder på et tidlig tidspunkt. Det er likevel viktig å poengtere at det ikke er noen automatikk i dette, og at eventuell suksess er avhengig av flere faktorer, hvorav kompetansen til den enkelte dyreeier å sette riktige innstillinger og tolke signalene riktig er avgjørende.

4.5.5 Helikopter

I en ordinær skadefellingssituasjon er helikopter ikke et tilgjengelig virkemiddel. Det har også vist seg være lite effektivt å bruke helikopter ved skadefellingsoppdrag om sommeren. Løvdekke og undervegetasjon denne tiden på året fører til dårlig sikt fra luften. Dyr beveger seg også gjerne i tettere vegetasjon, særlig på dagtid. Det kreves dermed mye trening for å bli god på å observere dyr fra helikopter, men det vil likevel være vanskelig å oppdage dyrene i barmarksesongen også for de med omfattende erfaring. Dersom dyret oppdages er det en vanskelig utfordring å klare å følge med og eventuelt styre dyret ut mot en åpen plass, slik at ett sikkert skudd mot dyret er mulig.

Dersom det i enkelttilfeller inngår bruk av helikopter i tilknytning til skadefelling vil som oftest SNO være involvert. Det er svært viktig at det tas HMS-hensyn dersom helikopter benyttes. Det bør fortrinnsvis inngå sikkerhetskurs for de som deltar, og særlige regler gjelder for godkjenning av adgang til å ha skarpe våpen i kabinen. Ettersom helikopter bare unntaksvis er egnet under fellingsoppdrag er det viktig å benytte opparbeidet kompetanse og erfaring. Det omfatter både fellingspersonell som deltar i helikopter, personell på bakken, og piloten som skal fly.

SNO sine fellingsledere har lang erfaring med ulike situasjoner og virkemidler. Deres erfaring viser at helikopter gir lav sannsynlighet for å oppdage dyret og at det er lav sannsynlighet for at en slik observasjon fører til en reell skuddsjanse. De konkluderer med at helikopter i de absolutt fleste tilfeller er et uegnet virkemiddel i barmarksesongen, både i forhold til kostnader og effektivitet.

4.5.6 Motorferdsel

I spesielle tilfeller kan det være aktuelt i forbindelse med fellingsforsøket å søke kommunen om dispensasjon fra forbud mot motorferdsel i utmark for transport av personell og utstyr (motorferdselforskriften § 6). Kan gjelde fellingsområder som ligger langt fra adkomstveg. Vinterstid kan det være hensiktsmessig å bruke snøskuter til lokalisering av spor, for eksempel i forbindelse med fellingsforsøk på gaupe. I så fall må Fylkesmannen gi dispensasjon fra viltlovens § 21 første ledd bokstav c) om forbud mot å bruke luftfartøy eller motorkjøretøy utenfor vei til lokalisering av vilt under jakt/felling.

Dersom fellingsområde omfatter verneområder og det er ønske om bruk av motorkjøretøyer i utmark krever det dispensasjon fra vernemyndighet. Hvem som er vernemyndighet varierer fra område til område, enten Fylkesmannen, nasjonalparkstyre eller kommune. Der Fylkesmannen er myndighet kan søknad om dispensasjon fra verneforskrift med fordel behandles i samme brev som skadefellingstillatelse.

Kommunens behandling må gjøres i medhold av motorferdselforskriften § 6. Det innebærer at vedtaket må fattes av folkevalgt organ, noe som kan være vanskelig å få til på kort varsel. Det er derfor viktig med dialog med kommunen om dette temaet i god tid før beitesesongen for å avklare hvordan dette kan løses

dersom behovet for motorferdsel oppstår. Kommunen kan blant annet gjennomføre saksbehandling per e-post i tråd med forskrift om fjernmøter og skriftlig saksbehandling. For at kommunens behandling av søknader om motorferdsel kan gjennomføres så raskt som mulig, er det en fordel om fylkesmannens vedtak om bruk av motorferdsel i forbindelse med skadefelling er så detaljert som mulig når det gjelder bruk av motorkjøretøyer. Dette gjelder både hva slags bruk tillatelsen gjelder for (herunder om det åpnes for å lokalisere viltet med motorkjøretøy og hva som i så fall ligger i dette, grensene mot forfølgning mv.), geografisk avgrensning for bruk av motorkjøretøyer, avgrensning i tid og hvem tillatelsen gjelder for. Fylkesmannen må også vurdere virkninger for naturmangfold, jf. naturmangfoldloven. Utgangspunktet er at motorferdsel bare bør tillates dersom annen transport vil være vesentlig mer tungvint. Kommunen vil da langt på vei kunne bygge på fylkesmannens vedtak og faktaopplysninger ved vurdering etter motorferdselforskriften § 6.

4.5.7 Våpen og ammunisjon

Viltlovens § 20 fastsetter at det kun er tillatt med skytevåpen med ladning av krutt under jakt, samt at det ikke er tillatt med bruk av hagle for mer enn 2 skudd, og heller ikke tillatt med helautomatiske rifler. I fellingsoppdrag er det ikke realistisk med bruk av andre våpen enn kruttdrevne, med unntak av CO2 våpen under immobilisering der SNO har gjennomføringsansvar. Det er også fastsatt ytterligere krav til våpen, kaliber og ammunisjonstyper i [utøvelsesforskriften § 15-17](#). Denne forskriften regulerer både ordinær jakt og felling.

Det er ulike krav til anslagsenergi avhengig av hvilken viltart som skal felles, men for samtlige arter gjelder krav om ekspanderende prosjektil. Dersom det i konkrete situasjoner skal gjøres unntak er det påkrevd med en dispensasjon. Ethvert rovviltindivid som felles ved bruk av våpentyper, kalibervalg eller ammunisjon som ikke er tillatt, vil bli ansett som ulovlig felt.

Miljødirektoratet viser til at en vurdering av ulike våpentyper er gjort i tilknytning til forskrift om utøvelse av jakt, felling og fangst. Vurderingen omfattet også felling, herunder skadefelling. Utgangspunktet er derfor at både lisensfelling og skadefelling av ulv må foregå med rifle. Dispensasjonsadgangen i utøvelsesforskriftens § 39 gir Miljødirektoratet mulighet for å dispensere fra

bestemmelsene i særlige tilfeller. Dette må oppfattes slik at eventuell dispensasjon vurderes i en konkret sak, der det pågår skadefelling og muligheten for å kunne lykkes øker vesentlig gjennom en dispensasjon som kan begrunnes i lokale forhold.

Grunnlag for dispensasjon kan være eksempelvis felling av syke eller skadde dyr, der avliving skjer på kort hold og under kontrollerte forhold. Tilsvarende kan forsvarlig felling i tettbygde strøk forutsette at krav til bestemte våpentyper kan fravikes. Ved felling fra helikopter i regi av SNO kan hagle benyttes i henhold til egen fellingsinstruks. Haglen vil være spesialtilpasset, med spesialtilpasset ammunisjon, avhengig av rovviltarten som omfattes av fellingsvedtaket. I slike tilfeller er SNO ansvarlig for å vurdere og benytte de metoder som er best egnet i konkrete oppdrag. Et slikt oppdrag i regi av SNO foregår normalt i perioder med snødekke, og der muligheten for å kunne følge rovviltet er vesentlig bedre enn ved skadefelling sommerstid.

4.5.8 Kunstig lys

Teknologisk utvikling kan bidra til bedre utøvelse av jakt og felling mer human jakt og bedre dyrevelferd. Nye tekniske hjelpemidler blir stadig mer tilgjengelig og rimeligere å anskaffe. At hjelpemidlet er tilgjengelig betyr likevel ikke at jakt eller felling er aktuelle bruksområder. Håndholdte innretninger og siktemidler beregnet for nattsyn er eksempler på slik teknologi. De siste par årene har det vært knyttet to ulike vådeskuddulykker til bruk av slike innretninger. Miljødirektoratet ønsker å presisere at verken nattoptikk eller termisk optikk er tillatt brukt i utøvelse av jakt eller ved fellingsoppdrag.

Bruk av kikkertsikter som forsterker lyset på annen måte enn gjennom optikk er ulovlig i henhold til [viltlovens § 20](#).

Forbudet mot kunstig lys kom inn i allerede i jaktloven av 1899. Uttrykket kunstig lys omfatter alle andre lyskilder enn det naturlige dagslys, månelys og nordlys, og det ble kommentert allerede til jaktloven av 1951 at forbudet også omfatter alle nye metoder og muligheter som ligger langt utenfor det lovgiver ved århundreskiftet kunne forestille seg. Bestemmelsen skal ivareta dyrevelferdshensyn, både ved å begrense fare for skadeskyting, og ved å lette muligheten for å forfølge og avlive skadeskutte dyr.

Begrepet kunstig lys omfatter ikke bare synlig lys som kastes fremover mot viltet, men også forsterking av lys mellom kikkertsikte og øye når dette foregår på annen måte enn gjennom bruk av optikk. Forbudet rammer også bruk av håndkikkerter under jakt og felling, når disse forsterker lyset på annen måte enn gjennom optikk. Forbudet rammer forskjellige type teknologier, som gjerne benevnes som nattekikkert, infrarød kikkert, termisk kikkert osv. Så lenge som et siktemiddel er avhengig av en ekstern strømkilde (batteri mv) for å fungere, så vil dette regnes som en lysforsterker uavhengig av om vi snakker dagslys eller ikke. All form for lysforsterkning annet enn rene optiske hjelpemidler vil falle inn under kategorien "kunstig lys", og dermed rammes av forbudet i viltlovens § 20.

Opplyst retikkel eller rødpunkt rammes ikke av forbudet, da det kun er treffpunkt som markeres med et lyspunkt.

Det er videre forskjell på nattsikter/-kikkerter og termiske sikter/-kikkerter. Førstnevnte er en bildeforsterker som gir bruker et tydeligere bilde av omgivelsene, mens de termiske omdanner en varmeutstråling til et bilde. Det innebærer at en i dette ikke vil få noe klart bilde av hva en faktisk ser (i kikkert eller i kikkertsikte), og eventuelle hindringer, f. eks. kvister eller liknende, kan være vanskelige å oppdage. Det vesentligste for utøvelse av all jakt og felling er at denne utøves på en måte som ivaretar god dyrevelferd, sikrer høy tillit til jegere og fellingspersonell og ikke minst at en er sikker på hva en løsner skudd mot.

4.5.9 Øvrige hjelpemidler

Hvert fellingsoppdrag har sine egne forutsetninger. Det kan være terreng, tid på året, skadevoldende art, telefondekning, sambandsmuligheter mv. Ved planlegging av gjennomføring av oppdraget må derfor muligheter og begrensninger diskuteres i fellingslaget, og en kan bli enige om hva som er best egnet i akkurat det aktuelle tilfellet.

Tekniske hjelpemidler som Tracker og Astro er uunnværlig under alle skadefellings situasjoner. Alle fellingslagsmedlemmer bør være utstyrt med, og ha god kunnskap om bruken av disse. Alle deltakere må ha god kunnskap i bruk av GPS. Disse hjelpemidlene bidrar også til god sikkerhet. Felles bruk av GPS og Tracker/Astro forutsetter at en internt i fellingslaget avtaler regler for bruk av koordinatsystemer, utveksling av way-points, tids- og datoinnstilling på GPS/Tracker/

Astro, samt innstillinger knyttet til lagring av sporlogger (f. eks. meter per tidsenhet, eller punkt per distanse). Det kan være fordelaktig at fellingslaget utnevner en intern "ekspert" som får ansvar for å hjelpe til med dette. Miljødirektoratet vil anbefale en standardisert loggføring som er sammenlignbar med den som brukes i rapportering i bestandsovervåkingen og etablerte datasystemer (se kapittel om rapportering, 4.7).

Ved kvotejakt på gaupe og lisensfelling av jerv benyttes i noen grad båser. Båser er dårlig egnet til bruk under skadefelling. Sett til erfaringer fra lisensfelling på jerv, så er antallet fangstdager per felt jerv høyt, og vil langt overgå virketid for generelle skadefellingsvedtak. Båser er ikke selektive fangstredskaper, og risiko for utilsiktet bifangst er høy, i hvert fall sommerstid. Videre vil hensyn til dyrevelferd være annerledes en varm sommerdag enn under kvote- og lisensfelling på vinteren.

4.6 Gjennomføring av fellingsforsøk

4.6.1 Fellingsvedtaket – avgrensinger og vilkår

Et skadefellingsforsøk skal være rettet mot bestemte individer og vedtaket skal være begrenset til et bestemt område, tidsrom og antall dyr, jf. rovviltforskriften § 9. Begrensinger i virketid sikrer at fellingsforsøk knyttes til konkrete skadesituasjoner eller konkrete situasjoner med potensiale for skade. Avgrensninger i fellingsområde bidrar til å rette fellingsforsøket mot det aktuelle skadevoldende individet. Ved å stille krav om at fellingsforsøk skal ta utgangspunkt i konkrete områder med ferske tap kan målstyring mot rett individ ivaretas selv om fellingsområde er stort. Hensiktsmessig fellingsområde bør avgrenses uavhengig av administrative grenser, noe som kan medføre behov for samordning/koordinering mellom flere kommuner og flere fylker.

Der forsøk på skadefelling utføres av kommunalt/ interkommunalt oppnevnt fellingslag, kan Fylkesmannen fastsette en økonomisk ramme for godtgjøring til fellingslaget for den tid som er benyttet til fellingsforsøk, jf. rovviltforskriften § 9a. Budsjettrammen skal sikre at deltakerne kan få godtgjøring i den perioden det er sannsynlig at skadefellingsforsøket kan føre til felling av riktig individ.

Det bør settes vilkår om at rammen er absolutt, og at dersom det er ekstraordinære omstendigheter som tilsier at fellingen ikke kan gjennomføres innenfor den økonomiske rammen, må kommunen ta kontakt med Fylkesmannen og avtale eventuell økning i økonomisk ramme i forkant.

Besluttende myndighet kan fastsette konkrete vilkår i fellingstillatelsen i tillegg til avgrensninger i virketid og fellingsområde; herunder nødvendige dispensasjoner eller konkretiseringer som setter rammene for gjennomføringen av fellingsoppdraget. I forkant av at fellingstillatelse utstedes så er det viktig at skadefellingslaget melder fra om hvilke virkemiddel og eventuelle dispensasjoner de vil kunne ha behov for i dette konkrete fellingsoppdraget slik at dette kan vurderes i forbindelse med at vedtaket fattes. Dette vil være tidsbesparende i forhold til å levere separate søknader om dispensasjoner i etterkant. Behovet for dispensasjon for et/ flere virkemiddel i den konkrete saken må begrunnes av skadefellingslaget.

Følgende er noen elementer i fellingstillatelser hvor det normalt fastsettes vilkår:

Bruk av løshund

Dersom det skal brukes løs hund i områder og perioder med båndtvang, er fellingslaget ansvarlig for å søke kommunen om dispensasjon fra båndtvangsbestemmelsene i hundeloven. Dersom relevant vedtaksmyndighet det gir tillatelse til bruk av løs, på drevet halsende hund ved skadefelling på rovvilt, må det settes vilkår om bruken (se kap. 4.5.2. for mer informasjon om dispensasjoner). Vilkår som typisk settes i slike tilfeller er:

- Hunden(e) skal ha GPS-sender
- Hunden(e) skal bare slippes på ferske spor som en vet sikkert er arten som omfattes av skadefellingstillatelsen
- Dersom hunden slår over på annet vilt eller husdyr skal hundefører være i stand til raskt å ta inn hunden
- Husdyreiere i området må godkjenne at hund kan slippes
- Dersom hunder innhentes fra utenfor Norge, så må skadefellingslaget sikre at hunden har nødvendig dokumentasjon og er vaksinert m.m. i henhold til Mattilsynets bestemmelser.
- Kommunen må gi dispensasjon fra båndtvangsbestemmelsene i hundeloven
- Krav om rapportering til vedtaks- og dispensasjonsmyndigheten, med ytterligere informasjon om rapporteringens innhold

Våpenbruk m.m.

Vilkårene vil spesifisere at oppnevnte deltakere i skadefellingslaget plikter å utøve fellingsforsøket på en human og sikkerhetsforsvarlig måte, jf. viltlovens § 19. Videre vil vilkårene spesifisere at det ved gjennomføring av felling skal benyttes våpen og ammunisjon godkjent for storviltjakt, jf. forskrift om utøvelse av jakt og fangst av 22. mars 2002, jf. § 15 og 16.

Det vil også kunne settes vilkår knyttet til hensyn til lysforholdene før det blir løsnet skudd, på lik linje med utøvelse av annen jakt eller gjennomføring av felling. Eksempelvis vil det ved skadefellingsforsøk på bjørn kunne settes vilkår om at fellingsforsøket avsluttes minimum to timer før mørkets frembrudd. Dette for å sikre god nok tid til eventuelle skuddplassundersøkelser eller ettersøk dersom dette blir nødvendig.

Motorferdsel

I de tilfeller hvor det anses hensiktsmessig å dispensere fra motorferdselsbestemmelsene i gjennomføring av skadefellingsoppdrag, så vil det ofte knyttes vilkår til dispensasjonen. Disse er ofte begrensninger i antall kjøretøyer som kan brukes, for eksempel antall snøskutere som kan brukes til sporing; begrensninger i tidsrom og område hvor motorkjøretøyer kan brukes; samt tydeliggjøring av at grunneier kan nekte bruk av motorferdsel selv om offentlige myndigheter har gitt tillatelse til dette.

Postering fra bil

Når det blir gitt dispensasjon til å postere fra bil i forbindelse med skadefelling, bør det synliggjøres tydelig at det er postering som omfattes av dispensasjonen. Dersom bilen skal flyttes for å flytte posteringen eller ved avslutning av fellingsforsøk, så vil våpenlovens krav til forvaring av våpen i forbindelse med transport være gjeldende. Det kan likevel være hensiktsmessig at dette skillet synliggjøres i vilkår knyttet til dispensasjonen, f. eks. at våpen i bil skal være tomt for ammunisjon samt at våpenet skal være nedpakket i futteral, bag eller veske under transport. Videre kan det gjennom vilkårene synliggjøres at motor (våpenloven og transport) og lys (viltloven om kunstig lys) skal være avslått når bilen brukes til postering. Andre vilkår som kan være viktige er at samtlige kjøretøy som blir benyttet til postering skal ha godt synlig merking som tydelig informerer om at fellingsforsøk pågår, og at kjøretøyet og de som

benytter seg av det deltar i fellingsforsøket. Det bør også settes som vilkår at fellingslaget skal ta alle nødvendige forholdsregler for å ivareta allmennhetens sikkerhet i forbindelse med bruk av bil til postering under fellingsforsøket.

Verneområder

Rovvilt beveger seg over store arealer. Derfor inneholder de fleste verneregler som er fastsatt i den senere tid bestemmelser som ikke er til hinder for gjennomføring av fellingsforsøk. Eldre verneregler eller verneregler for områder som har et særlig fokus på artsvern kan ha strengere regler. Der verneformålet er dyrelivsfredning kan også vernet rette seg inn mot andre arter enn rovvilt. Fylkesmannen kan bistå med opplysninger om vernebestemmelser som er relevante i forhold til aktuelt fellingsområde, og eventuelt dispensere fra vernebestemmelsene der fylkesmannen er vernemyndighet.

Varsling

Myndigheten som fatter vedtaket kan sette krav til måten varsling skal foregå. Vilkår kan omfatte hva som skal varsles (felling, fellingsforsøk eller rapportering om gjennomføringen), hvor ofte det skal varsles (kun ved felling og fellingsforsøk, eller etter avtalt intervall (f. eks. daglig, ukentlig), og hvilke som skal varsles (besluttende myndighet, herunder Miljødirektoratet eller fylkesmannen), eller også andre, f. eks. SNO, eller kommune m.m.).

Håndtering av påskyting/skadeskyting

Dersom det løsnes skudd mot rovvilt og dyret forlater plassen, så plikter skytter å forvisse seg om påskutt dyr er truffet eller ikke. Dersom dyret vurderes skadeskutt plikter de ansvarlige å gjøre det de kan for å avlive dyret snarest mulig. Ved skadeskyting av rovvilt skal skytter uten opphold underrette Fylkesmannen og nærmeste politimyndighet, ved operasjonssentralen. Fylkesmannen avgjør videre gjennomføring og avslutning av ettersøk. De som har deltatt i forsøket på felling skal uten godtgjørelse bistå forvaltningsmyndighet eller politimyndighet i det videre ettersøk. Generelt for ettersøk av gaupe, bjørn, jerv og ulv gjelder bestemmelsen i rovviltforskriften § 17.

Ivaretagelse av felt rovvilt

Felt rovvilt skal fremvises for Statens naturoppsyn for umiddelbar kontroll, merking og prøvetaking av biologisk materiale, [i henhold til instruks](#), og skytter

skal kunne påvise fellingsstedet etter anmodning fra Statens naturoppsyn, politiet eller Fylkesmannen.

Rovvilt som blir felt på skadefelling er viltfondets eiendom. Ingen kan derfor på noen måte gjøre seg nytte av felt dyr eller deler av dyret (inkl. hår, blod) uten nærmere samtykke fra Miljødirektoratet. Felt dyr skal tas vare på slik at dyrets verdi bevares. For felt bjørn inkluderer det å sikre at kjøttet kan omsettes. Om mulig veies dyret før utvomming. Frakt og oppbevaring avklares med Fylkesmannen.

Rapportering av gjennomføring av skadefellingsoppdrag

Det har vært anledning å sette krav til rapportering av skadefellingsoppdrag, men generelt har vilkår om rapportering vært knyttet til konkrete dispensasjoner i fellingstillatelsen, f. eks. bruk av løs på drevet halsende hund ved skadefelling på ulv.

Miljødirektoratet ønsker å videreutvikle rapporteringskravene i skadefellingsvedtak for å sikre kompetanseheving og erfaringsutveksling framover i tid. Hvilke elementer som skal rapporteres på, hvordan det skal gjøres og hvor, presenteres i kap. 4.7.

4.6.2 Planlegging

Det er kommunen som skriver oppdragsavtaler med deltakere i fellingslag. Oppdragsavtalen varer som regel fra 1. mai til 30. september, selv om det i noen områder, f. eks. reindriftsområder i nordlige deler av Norge, kan være andre gjeldende oppdragsperioder. For krav til deltakelse i skadefellingslag vises det til kap. 4.1.

Planlegging i forkant av barmarksesongen

I forkant av oppstart av kommende oppdragsperiode, og når deltakerne i skadefellingslaget er oppnevnt og på plass, så er det flere ting som kan avklares å planlegges før beitesesongen starter. Noe av dette er beskrevet nedenfor.

Det bør kontrolleres at de som signerer har betalt jegeravgift og registrert seg som lisensjeger. I en reell skadefellingssituasjon vil det ofte forekomme vanskelige skytesituasjoner som setter store krav til skytter, og dette må hver enkelt deltaker være forberedt på og godt trent til å håndtere. Skadefellingslaget bør i så måte arrangere felles skytetreninger og avlegging av storviltprøve. Skytetreninger kan gjerne gjennomføres på

rovviltfigurer og mål i bevegelse. Det er vanlig at kommunen kjøper inn et antall treningsskudd per deltaker i skadefellingslaget. I flere områder er det også vanlig at SNO deltar på skytetreningen. Dette kan være i egenskap som instruktør for veiledning og kompetanseheving hos skadefellingslaget, og/eller for å utvikle eller vedlikeholde godt samarbeid og god dialog med skadefellingslaget.

Roller og ansvarsfordeling i skadefellingslaget

Skadefellingslaget vil ha en utpekt leder for fellingslaget, og det kan også være andre deltakere som har en særlig rolle i skadefellingsarbeidet, f. eks. pressekontakt eller kontaktperson mot andre aktører (kommune, beitebrukere, rovviltkontakt). Der slike roller er definert er det hensiktsmessig å lage en fungeringsliste over hvem som trår til dersom noen ikke kan stille i en skadefellingssituasjon (f. eks. ferie eller annet arbeid). Her er det hensiktsmessig å ha flere enn en person per rolle på fungeringslisten.

Tilgang til bomveinøkler

I mange deler av Norge vil det være mange veier som er avsperrede med låste bommer. Hvor disse bommene er lokalisert og hvem som har nøkkel til bommen vil i de aller fleste tilfeller være kjent av de med lokalkunnskap i området. Det er til fordel om det opprettes kontakt i forkant av barmarksesongen med de som har tilgang på nøkler for å avklare rutiner dersom skadefelling iverksettes i det aktuelle området. Ofte har også brannvesenet hovednøkler som kan brukes på samtlige lås og dersom nødvendige avtaler og avklaringer er tilstede så kan skadefellingslaget også henvende seg til brannvesenet for åpning av bomveier.

Kommunikasjon og beredskapsordninger

Skadefellingslaget bør også planlegge beredskap i forkant av barmarksesongen, både i forhold til tilstedeværelse og kommunikasjon. En løsning kan være å lage SMS-gruppe for hele skadefellingslaget. Det finnes også gode applikasjonsløsninger for mobiltelefoner (f. eks. Signal, WhatsApp etc. – flere forskjellige løsninger finnes og brukes). Som regel utbetales ikke kompensasjon for å være i beredskap. Det er derfor hensiktsmessig å ha et robust skadefellingslag på ca. 15–20 personer. Ett større skadefellingslag medfører gjerne at administrasjon av gruppen blir tungvint.

I denne planleggingsfasen bør det også sikres at det er tilgang på jaktradio og mobiltelefon for alle som deltar i fellingsoppdrag. Av sikkerhetshensyn bør det også sikres tilgang på satellittelefon som kan medbringes av fellingsdeltakere i områder som er helt utenfor mobildekning. Kommunen kan ofte låne ut satellittelefoner ved behov.

Hunder

Tilgang på gode hunder og hundeevipasjer er ofte en kritisk faktor i skadefellingsarbeidet. I planleggingsfasen er det viktig å opprette kontakt med slike hundeevipasjer, avklare tilgjengelighet gjennom barmarksesongen samt lage oppdragsavtaler. Sammen med rulleringslister på sentrale roller i skadefellingslaget og oversikt over ferieavvikling, kan oversikter over eksterne ressurser til disposisjon for fellingslaget være avgjørende for framdriften. Ofte kan de samme ekvipasjene bli kontaktet av flere skadefellingslag, hvilket kan føre til at de er på andre oppdrag når skadefellingslaget har behov av bistand. Dermed kan det være en god idé å opprette kontakt med flere ekvipasjer. En hund kan ofte også ha flere hundeførere og da bør det lages oppdragsavtaler med flere hundeførere som kan føre samme hund. Skadesituasjoner skjer gjerne i samme tidsperiode som fellesferien og tilgang på flere ekvipasjer/ flere hundeførere per hund er en fordel i forhold til tilgjengelighet. Det er ikke uvanlig at det treffes avtaler med ekvipasjer utenfor Norges landegrenser, primært Sverige og Finland. Det er hundeeiers, og den som fører hunden over grensen, som er ansvarlig for at nødvendige papir er i ordning (pass, registrering) og at hunden er vaksinert og har gjennomgått ormekur i henhold til kravene for reise med hund til Norge. Skadefellingsleder er likevel ansvarlig for hundeevipasjen når de arbeider på oppdrag for skadefellingslaget, og må dermed sikre seg at alt er på stell.

Det må søkes kommunen i god tid om dispensasjon fra båndtvang i båndtvangstiden dersom det forventes å være behov for bruk av løse hunder i skadefelling. Behandling av søknader om båndtvangsdispensasjoner er saker som gjerne må opp til vurdering i kommunestyret, så søknader bør leveres i god tid i forkant av barmarksesongen, gjerne allerede i januar.

Samhandling med andre aktører

Til sist er det en fordel å opprette kontakt med de lokale rovviltkontaktene i området og avklare forventinger i forhold til informasjonsflyt om

kadaverfunn. Det er også lurt å ha kontakt med fellingsleder i SNO. De vil ha oversikt over SNO sin beredskap i barmarksesongen og kan være hjelpelige med å videreformidle relevante kontakter i en tidlig fase i planleggingen. Det er en god idé at ha ett oppstartmøte for skadefellingslaget og andre berørte aktører før beitesesongen, for å avklare roller og ansvar, og for å bli enige om kommunikasjonsrutiner internt og mellom aktører. God kommunikasjon avklarer hva som er forventet av hver enkelt hvilket bidrar til å effektivisere arbeidet i skarpe situasjoner.

Planlegging når rovviltskade oppdages/ skadefellingsvedtak foreligger

Når skadefellingsleder (eller utpekt kontaktperson) får melding om at rovviltskade er oppdaget og fellingstillatelse foreligger eller vil foreligge i nær tid, så bør skadefellingsleder raskt varsle og avklare hvilke i skadefellingslaget som kan stille og når. Dersom vedtak ikke foreligger ennå så må dette kommuniseres tydelig i varslingsmeldingen slik at ingen forskutterer vedtaket.

Når skadefellingsvedtak foreligger så er det viktig å se gjennom det nøye for å avklare hva som er rammene for oppdraget, hvilke dispensasjoner som foreligger eller det eventuelt er behov for, samt hvilke vilkår og eventuelle begrensninger som foreligger.

Ingen situasjon er helt lik, men eventuelle behov for viltkamera, tilgang på sporhunder/løshunder, ressursbehov i en oppstartsfase, eventuell utplassering av poster, samt andre behov knyttet til gjennomføring bør avklares i en innledende fase. Alle må være kjent med rapporteringskravene slik at nødvendig dokumentasjon kan gjennomføres/innhentes underveis i fellingsforsøket. Politiets operasjonssentral skal varsles om nært forestående/pågående fellingsaktivitet slik at de er kjent med at det vil være personer med våpen i området. Sentrale roller i skadefellingslaget bør aktiveres i henhold til fungeringslisten. Når dette er på plass kan fellingsforsøket iverksettes. Jo bedre forberedt skadefellingslaget har vært i forkant av beitesesongen, desto raskere vil denne innledende planleggingsfasen gjennomføres.

4.6.3 Iverksettelse (operativ)

Når besluttende myndighet har gitt en skadefellings-tillatelse så vil det være vanskelig å forutsi hvor lenge skadesituasjonen og skadefellingsforsøkene vil foregå. Selv ved første iverksettelse må skadefellingsleder ta

høyde for at fellingsforsøket kan vedvare over tid og må dermed sørge for å bruke sine ressurser mest mulig fornuftig.

Lokalisering av skadevolder

Den mest kritiske suksessfaktoren og ofte den vanskeligste oppgaven i gjennomføring av fellingsforsøk er å lokalisere skadevolder. Skadevolder kan lokaliseres ved bruk av f.eks. sporhunder eller utplassering av viltkamera. Da vil kjennskap til terrenget, områdets geografi samt artsspesifikk atferd og bevegelsesmønster være til nytte i arbeidet. Her er det viktig å knytte til seg de som har god kjennskap til rovviltforekomst gjennom året, kunnskap om kjente trekkruter eller områder som ofte har gjentatt forekomst av forskjellige rovviltindivider over år. Slik kunnskap vil effektivisere plassering av viltkameraer og poster. Her vil også en god dialog med dyreeiere og beitelag kunne gi opplysninger om tapsmønstre i området som kan gi en indikasjon på eventuelle områder som "foretrekkes" av skadevolder og hvor det er mer sannsynlig at individet kan oppholde seg.

Innsats ved nye/ferske observasjoner

Iverksettelse av fellingsforsøk er avhengig av siste observasjon av skadevolder. Observasjonen kan være rene sportegn, synsobservasjoner som er vurdert med en viss grad av troverdighet eller oppdagelse av skader eller kadaver hvor rovvilt er vurdert som skadevolder. Om observasjonene er ferske er det viktig å raskt få ut riktige fellingsressurser på strategiske plasser. Riktig ressurs på riktig plass er langt viktigere enn å få plassert ut mye folk, særlig i en startfase. Når fellingsforsøket er operativt er det viktig at deltakere utviser en stor grad av radiodisiplin. Bruk av samband, mobiltelefoner etc. skal avgrenses til å kun omfatte viktige beskjeder, f.eks. ved synsobservasjon av skadevolder der forflytning av poster eller andre ressurser er aktuelt. Så lenge det er mistanke om at skadevolder fortsatt er i området så må postering fortsette. Her er det viktig med ro i fellingsområdet, både fra et sikkerhetshensyn og for å unngå å skremme rovviltet fra området. Rovviltartene er hovedsakelig aktive seint på kvelden/tidlig natt og tidlig morgen. I områder nært menneskelig aktivitet kan de ble nesten helt nattaktive. På dagtid er det vanlig at de oppsøker dagleie, særlig dersom temperaturen er høy. Med hensyn til rovviltets aktivitetsperiode, så bør vaktskifte eller andre forstyrrelser unngås midt på natten. Her er det viktig å ha kontinuitet i posteringen gjennom

natten. Dagpostering har stort sett lite effekt i seg og det er således hensiktsmessig at dagtid brukes til vaktskifte, bytte av poster eller å sikre seg en hvile før nytt skift.

Innsats ved gamle observasjoner

Ved gamle observasjoner, det vil si observasjoner som er eldre enn ett døgn, bør innsatsen reduseres betydelig for å spare personressurser og ressurser generelt. Hvis det går mer enn ett døgn uten nye skader eller observasjoner bør det vurderes å gå inn i en beredskapsfase og avvente ytterligere fellingsforsøk inntil nye skader/observasjoner foreligger. Her vil det kunne være hensiktsmessig å plassere ut viltkameraer, som er en god, billig og ressurseffektiv måte å bedrive overvåking i området. Bruk og plassering av viltkamera vil variere utfra skadevolder (se kap. 4.5.1). I beredskapsfasen vil dyreeiers/beitelagets tilsyn med dyrene være den kritiske suksessfaktoren i forhold til å tidlig oppdage nye skader eller tap.

Nærhet i tid til observasjon er viktig i forhold til å effektivisere ressursbruken og forbedre forutsetningene å lykkes med å lokalisere skadevolder, men også i forhold til at fellingsforsøket rettes mot riktig skadevolder, særlig i områder med noe tettere forekomst av rovvilt.

Innsats ved direkte observasjon

Ved direkte observasjon av skadevolder vil det være aktuelt å bruke hund. Gode sporhunder finnes tilgjengelig for alle de fire rovviltartene og vil være svært nyttige i de fleste situasjoner (se kapittel om hund, 4.5.2, samt bilag om særlige råd for informasjon om når ulike hundetyper vil være hensiktsmessige å bruke).

Når gaupe, jerv eller bjørn er skadevolder finnes det gode løshunder tilgjengelige. Bruk av løse hunder på ulv i skadefellingssituasjoner på barmark har en så langt lite og dårlig erfaring med, og erfarne ekvipasjer er per i dag mangelvare. Dersom det skal slippes løshunder, så vil det ofte settes krav i skadefellingstillatelsen om rapportering av hundebruk, herunder opplastning av sporlogg fra hunder og hundefører. Det er derfor viktig at medlemmene på fellingslaget er utstyrt med relevant teknisk utstyr for sporing av hund (Astro, Tracker etc.). Husk å sikre at utstyret har riktige innstillinger i henhold til rapporteringskravene før hundeslipp iverksettes.

I all bruk av løshund, uavhengig av dispensasjon, så stiller naturmangfoldloven strikte krav i forhold til at unødig jaging av vilt skal unngås. Hundefører må dermed være observant og følge med på hundens aktivitet og være beredd på og i stand til å kalle inn hunden og avbryte ved behov.

Kommunikasjon og samhandling

Underveis i operativ iverksettelse og gjennomføring, inkludert i beredskapsfase, vil god kommunikasjon med andre aktører være viktig. Informasjonsflyt mellom skadefellingslag, kommune, fylkesmann/ Miljødirektoratet og SNO sikrer raske avklaringer om ressursbehov, behov for og muligheter til bistand fra SNO og også vurdering av om det vil være andre virkemidler som kan tilføre en merverdi i fellingsforsøket. Forhold kan endres underveis som medfører at vilkår og rammer i vedtaket må oppdateres (f. eks. avgrensninger i fellingsområde etc.) eller at andre forutsetninger har blitt endret.

Ikke minst er det viktig at det sikres god informasjonsflyt mot beitebrukere i det berørte beiteområdet. Husk at beitebruker er utsatt for en stor psykisk påkjenning og at god informasjonsflyt både vil bidra til at berørte føler seg inkluderte, og at de hele tiden er orientert om hva som foregår. Dette er også viktig for at akutte forebyggende tiltak kan rettes og prioriteres fortløpende og på en hensiktsmessig måte. Herunder er det viktig å kommuniser godt hvilke tiltak fellingslaget iverksetter og hvor, og ikke minst hvorfor tiltakene iverksettes der de iverksettes. Denne kontakten må være fortløpende og opprettholdes gjennom hele fellingsperioden.

4.6.4 Felling – avfyrt skudd

4.6.4.1 Dyret er påskutt

Når skudd er avfyrt er det skadefellingsleders ansvar å påse at situasjonen følges opp på riktig måte. Dersom påskutt dyr ikke gjenfinnes på eller nær skuddplassen må situasjonen håndteres som et ettersøk fra første stund:

1. Innhent umiddelbart opplysninger fra skytter om skuddsituasjon, eventuelle skuddtegn osv.
2. Dersom fellingsforsøket skjer for løs hund, som fortsatt har tak etter påskyting, fortsetter fellingsforsøket
3. Be skytter forholde seg rolig inntil skuddplass kan sjekkes med best mulig kompetanse i skadefellingslaget

- Dette må skje forsiktig for ikke å kontaminere skuddplassen.
- Færrest mulig folk og hunder oppsøker skuddplass
- Funn av blod, hår eller vev ivaretas for innlevering til SNO

4. Foreta en sjekk visuelt eller med fungerende sporhund en kort strekning i flukttretning for å se om dyret ligger i umiddelbar nærhet (strekning vil variere med påskutt art, landskap vegetasjon mv)
5. Fylkesmannen og politiet varsles uten opphold
6. Fylkesmannen beslutter hvordan videre ettersøk skal gjennomføres dersom dyret ikke er felt
7. Skadefellingslaget er tilgjengelige for ettersøk og avventer fylkesmannens beslutning
8. Det føres en kronologisk logg med tidspunkter for alle hendelser fra skudd er avfyrt.

4.6.4.2 Dyret er felt

Når dyr er felt har skadefellingsleder ansvar for at nødvendige prosedyrer følges:

1. Fylkesmannen varsles umiddelbart. Det samme gjelder andre som eventuelt er oppgitt for varsling i fellingsvedtaket
2. Dyret ivaretas i henhold til instruks for ivaretagelse av døde rovdyr. Verdien av dyret skal ivaretas på best mulig måte; herunder bl. a. ivaretagelse av kjøtt til konsum ved felling av bjørn. SNO kan ofte bistå fellingsleder med prøvetaking av bjørn i forbindelse med kontroll av det felte dyret
3. Felte dyr behandles alltid med verdighet
4. Media besvares og behandles ihht roller og planlagt budskap (pågang fra media må forventes når dyr er felt)
5. Ta bilder som kan tilbys media ved forespørsel. Unngå at det blir tatt "trofepbilder" der fellingslag eller enkeltpersoner poserer med det felte dyret. Dette gjelder også dersom media ber om det. Når dyret skal fotograferes bør det legges til på en verdig og ryddig måte.
6. Fellingslogg sluttføres etter endt fellingsoppdrag

4.7 Rapportering

Det skjer en omfattende erfaringsutveksling mellom de enkelte som inngår i et fellingslag. Mellom fellingslag kan det være mer sparsom informasjonsflyt, og gode erfaringer og løsninger som medfører at et oppdrag lykkes er ikke alltid tilgjengelig for andre. Det er uheldig, ettersom det er en forutsetning for læring at vi sikrer en løpende kunnskapsoverføring og kompetanseheving i fellingsarbeidet.

Miljødirektoratet innfører standard rapporteringsrutiner for å sikre at det fanges opp både standardiserte data og opplysninger fra oppdragene, og at erfaringsbasert kunnskap som opparbeides i et område lettere kan overføres til andre.

Rapporteringsopplegget tar utgangspunkt i den tillatelsen som blir gitt, og som er allment tilgjengelig på [Miljøvedtaksregisteret](#). Alle fellingsoppdrag rapporteres etter en standard, der opplysninger som gis omfatter blant annet:

- Personressursbruk
- Alder på siste skade/observasjon
- Kontakt med skadevolder
- Bruk av hund
 - Hunder – sporhunder – løse hunder (kontaktinformasjon)
- Om skadevolder er felt
 - I hvilken situasjon – tidspunkt
- Benyttet fellingsmetode(r)
- Benyttet utstyr
- Skuddplasskontroll

Rapporteringen forutsetter at fellingsleder underveis enten rapporterer løpende, eller at det føres en logg i fellingslaget som inneholder de momenter rapporten krever. Ved at rapporten knyttes til aktuell sak i Miljøvedtaksregisteret kobles informasjonen om hvilke vilkår som gjelder sammen med gjennomføringsdataene. Ettersom fellingstiltak foregår i ulike deler av landet, på ulike arter, til ulike tider mv., må rapporteringen være på en form som gjør det mulig å sammenstille data i ettertid. Etterhvert som fellingsoppdrag løses med eller uten resultat, kan en analyse/gjennomgang av data fra rapportene gi grunnlag for å utvikle nye råd, nye virkemidler, endre dispensasjoner og tilpasse og oppdatere fellingsveilederen.

5. BILAG 1: Særlige råd for felling av ulv i barmarksesongen

Det er krevende å gjennomføre felling av ulv i et skadeområde på barmark. En ulv er årvåken, har stor evne til å lære av erfaringer og endrer seg fort fra å være ung og naiv til å være erfaren og svært vanskelig å komme i kontakt med. Mye aktivitet av folk og bruk av hunder i en tidlig fase av et fellingsforsøk på ulv kan altså være ødeleggende for å lykkes med fellingsforsøket. Det er derfor svært viktig at fellingslaget gjør overveide og riktige valg fra første stund for å lykkes tidlig i et fellingsforsøk. Nedenfor følger konkrete tips og råd ved skadefelling på ulv i barmarksesongen.

Noen av virkemidlene som nevnes her vil forutsette at relevante dispensasjoner foreligger og at relevante lovverk etterfølges. Husk å formidle forventede behov til besluttende myndighet i forbindelse med behandling av skadefellingssøknaden.

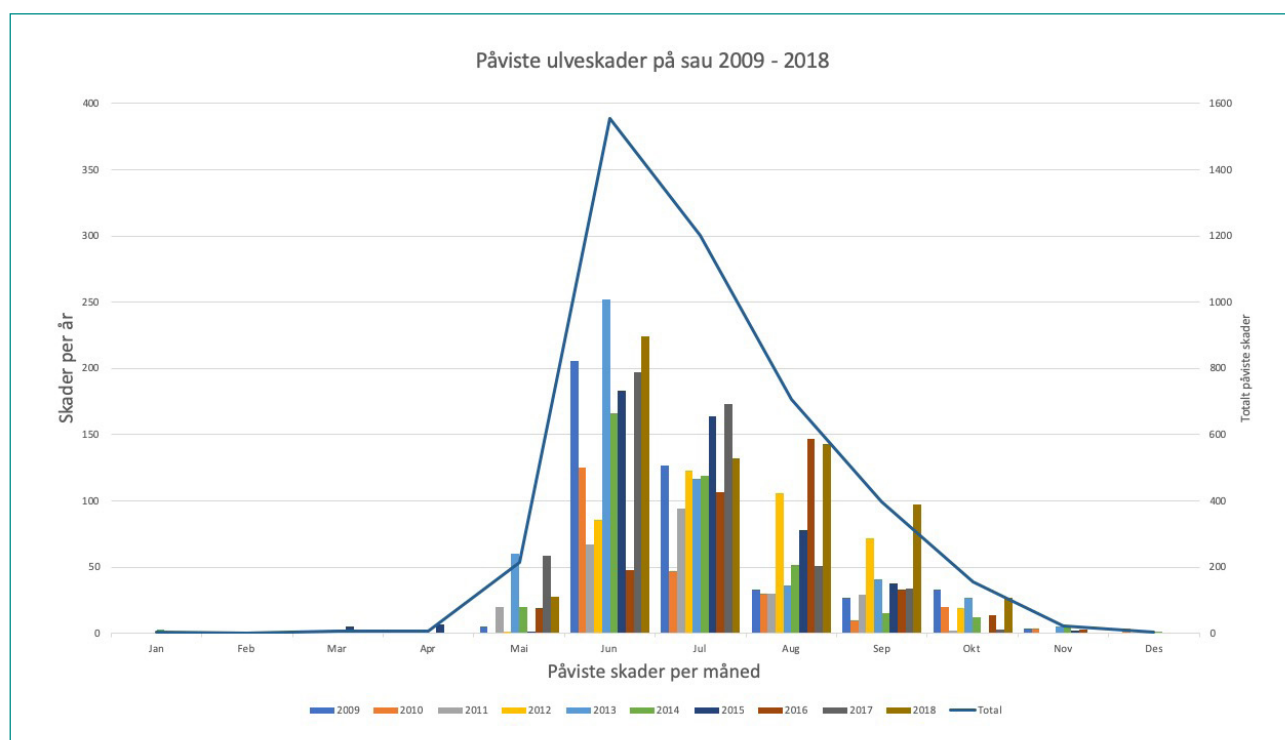
Tapsmønster

Om våren og forsommeren er unge ulver på vandring ut fra oppvekstreviret. De kan da vandre langt og i prinsippet dukke opp hvor som helst. Ulveskader på sau inntreffer ofte umiddelbart etter beiteslipp, og det kan da oppstå omfattende tap på kort tid uten at det har vært mulig å forutse at det ville skje i det aktuelle området.

Skadefelling av ulv

Skadefelling av ulv lykkes erfaringsvis oftest tidlig på sesongen, kort tid etter at de første skadene har oppstått. Sauene går da som regel mer samlet enn senere på sommeren og skadevolderen er oftest ung, uerfaren og mindre sky enn den vil være når den har fått mer erfaring. I tillegg er det en fordel ved praktisk gjennomføring at det er lyse netter og at løvverk og vegetasjon er lite utviklet.

Senere på sesongen, når sauene spres mer ut i terrenget, vegetasjonen blir tettere og nettene mørkere, reduseres mulighetene for å lykkes med felling. Mye insekter ut over sommeren kan også i perioder gjøre det vanskelig, eller tilnærmet umulig, for fellingspersonellet å gjennomføre fellingsforsøk.

Figur 5.1. Fordeling av påviste ulveskader på sau gjennom året i perioden 2009 til og med 2018

Gjennomføring av fellingsforsøk

Erfaring viser at posteringsjakt er den mest effektive fellingsformen når skade oppstår tidlig i sesongen. Kort tid etter slipp vil sauene gå samlet og vil dermed være lettere å holde oversikt over. Den typiske skadevolder er en uerfaren ungulv som gjerne angriper gjentatte ganger på kort tid. Forstyrrelser vil på kort tid gjøre ulven mer sky og kan også føre til at ulven forflytter seg mer. Unødige forstyrrelser i terrenget vil høyst sannsynlig forlenge fellingsforsøket.

Dersom skader oppdages nært opp mot at skadene har oppstått (innen noen timer etter at de har skjedd) så er det viktig å få mobilisert folk fra skadefellingslaget og få dem ut raskt. Det er bedre å sende ut noen få fremfor å vente på organisering av hele laget. De som rykker ut først dekker opp de områdene hvor skaden har skjedd og hvor sauene går samlet. Ro i fellingsområdet er viktig, spesielt den første tida etter at fersk skade har blitt oppdaget. Rulling av poster/fellingsdeltakere bør ikke skje i den tiden en forventer at ulven er mest aktiv, det vil si fra tidlig kveld til tidlig morgen. En kan ikke forvente at hele fellingslaget er disponibel til enhver tid eller kan møte med en gang når første skade oppstår. De som ikke kan møte innen rimelig tid med hensyn til aktivitetsperiode, det vil si ca. kl. 18–19, kan med fordel heller forberede seg på oppmøte neste natt. Minst mulig forstyrrelser i terrenget den første tiden er ekstremt viktig.

Annen aktivitet, som leting etter kadaver, skade-dokumentasjon, montering av viltkameraer, m.m. bør ikke foregå mens fellingsforsøk pågår. Dette bør gjøres på dagtid. Dette er momenter som med fordel kan avklares i dialogmøter i forkant av beitesesongen slik at det etableres forståelse for dette blant berørte aktører.

Lokalkunnskap

Det er en stor fordel at fellingslagsmedlemmene er lokalkjente. Dette for å unngå å bruke unødvendig tid på å forklare i detalj hvor folk skal postere og hvordan de skal komme seg dit. Folk som har vært med tidligere vet hvor de skal plassere seg i terrenget og kjenner de viktigste postene, saltsteinplasser, beitemønster på sauene osv. I områder hvor en har hatt aktivitet av ulv tidligere er også kunnskap om bevegelsesmønster og "hotspots" for ulv i det aktuelle landskapet svært viktig når fellingsforsøkene planlegges.

Postering

Muligheten for å felle ulven vil som regel være størst i tilknytning til der sauene oppholder seg, enten sauene er i skogen eller i snaufellet. I de fleste tilfeller vil ulven holde seg i ro på dagtid. Den vil da ofte velge å legge seg i høyereliggende terreng hvor den har god oversikt over sine omgivelser. Finnes det snaufell i terrenget kan den ofte fortrekke dette både til dagleier og som jaktområde.

Postplassering må være i områder der en kan få reelle skuddmuligheter. Gode poster kan være ved hogstflater, setervoller, saltplasser, oversiktige veier og stier eller snaufell. Postering på kjente passeringspunkter for ulv kan også være vellykket, spesielt om man fortløpende får observasjoner av ulven i et område og har indikasjoner på at den beveger seg i en bestemt retning i terrenget. For å lykkes med dette stilles det ekstra store krav til den som sitter på post, da ulven under frivillig forflytning uten forstyrrelser er på sitt mest årvåkne.

Konsentrasjon på post er viktig! Skuddsjansen kan dukke opp raskt og forsvinne fort og det er avgjørende å raskt kunne få våpenet i anlegg. Helst bør en sitte klar til enhver tid. Hjelpemidler som skytestokk, tofot eller lignende kan være avgjørende for å klare å utnytte sjansen.

Ulven er et vanskelig dyr å lykkes med felling på. Den er årvåken og har stor evne til å lære av erfaringer. Ro og stillhet på post er særdeles viktig. Uro under fellingsforsøket som for eksempel postskifte og prating i samband bør unngås! Men, dersom ulven blir observert eller en oppdager unormal uro i saueflokken, så kan forflytning/ompostering likevel være aktuelt. Plassering i forhold til vind er også noe en bør ta hensyn til.

Disponering av fellingspersonell

Dersom fellingsforsøket drar ut i tid og skadene vedvarer kommer en inn i en annen fase. Det er nå viktig at fellingslederen disponerer sine personressurser godt. En må utnytte de gode mulighetene, samtidig som det er viktig å nedprioritere fellingsforsøket i de stille periodene. Å respondere på gamle skader (over 24 timer), vil som oftest være lite hensiktsmessig da en mest sannsynlig kun oppnår å slite ut fellingslaget.

Skadefelling senere i sesongen

Utover sommeren vil sauene gå mer spredt og skadeområdet vil kunne bli større. Vegetasjonen vil tette seg til, hogstflatene gror igjen og sikten blir dårligere i skogen. Ulven vil derfor være vanskeligere å lokalisere og det vil være vanskeligere å oppdage ferske skader. I tillegg vil insekts- plagene øke og det vil være vanskelig å sitte stille lenge på post. Postering i bil kan være et godt alternativ for å unngå insektene og for å kamuflere vitring og lyd. Postering i bil krever dispensasjon fra Fylkesmannen. God kontakt med beitelag/sauereiere er viktig. Det er deres oppgave å føre tilsyn med sauene og de vil dermed kunne avdekke nye skader.

Viltkamera

Viltkameraer er et godt hjelpemiddel for å skaffe seg ferske observasjoner av skadegjørere. God lokalkunnskap er viktig i forhold til utplassering av disse. Utplassering bør skje raskt når tillatelse foreligger. Husk at det er eget ansvar å sikre at Datatilsynet sine bestemmelser etterfølges. Foretrukket plassering vil være skogsbilveier, stier og andre kjente ferdselsårer i terrenget. Det vil også være aktuelt å plassere kameraer i områder hvor sau er konsentrert og langs veier eller stier som leder inn til slike områder. Plassering av viltkamera på kadaver som ulven har tatt vil normalt sett ha lite for seg. Ulven returnerer sjelden da den vanligvis er mer skeptisk til forstyrrelser og folkelukt jamført med bjørn og jerv, som ofte kan returnere til eller oppsøke kadavre. Det er viktig med tett oppfølging for å kunne reagere raskt dersom det kommer bilder av ulv.

Bruk av hund

Ved ferske observasjoner av ulven kan det være aktuelt å bruke hund. I første rekke er det sporhund som har vist seg å gi best uttelling. En kan da skaffe seg en formening om hvilken retning ulven har tatt og i hvilket område ulven kan oppholde seg eller forventes å dukke opp i. Dette er viktig for å avgrense fellingsområdet og kan gi direkte resultat gjennom at en posterer i forhold til hvor sporingsekvipassen beveger seg. Ved påskyting og skadeskyting av ulv så har så langt sporhunder vært det beste hjelpemiddelet i ettersøket.

Bruk av løs hund har vist seg å være effektivt under "licensjakt" på snødekt mark i Sverige. Siden 2017 har Fylkesmannen hatt myndighet til å gi dispensasjon til bruk av løs, på drevet halsende hund under

skadefellingsforsøk på ulv i Norge. Dette har så langt ikke gitt resultat. I utgangspunktet er det ikke veldig overraskende da det er noen forutsetninger som ligger i bunn når en utøver "licensjakt" på ulv med løs, på drevet halsende hund i Sverige som utgjør vesentlig forskjell fra situasjonen på barmark. Utvalget av løshundekvipasjer som fungerer på ulv på barmark er begrenset.

Erfaringer fra licensjakt på ulv i Sverige

Vinterstid iverksettes jakten når det er sporsnø og jaktlaget kan spore av og ringe inn ulven(e) i et begrenset område. Deretter spores som regel ulven ut fra dagleie, eller til en er sikker på at ulven er støkket. Dette gjøres for at ulven skal være i fluktmodus før hundene slippes. Dette er fordi erfaring har vist at ulver som ikke er i bevegelse vekk fra hund og jegere, har større tilbøyelighet til å fronte og eventuelt skade eller drepe hunder som jager den. Det er også sjeldent det blir sluppet hunder i tilfeller der det er flere enn en ulv i følge. Flere enn en ulv i følge gir betydelig økt risiko for at hundene skal bli skadd/drept. Hunder som blir benyttet på ulv er ofte ikke rene ulvehunder, men er benyttet og innjaget på andre arter (rev og gaupe). Derfor er det også viktig at de sporer på ulven før de slipper hundene, slik at de er sikre på at hundene jager ulv, og ikke tar opp en rev eller annen uønsket viltart. Erfaring har også vist at det er redusert risiko for at hunder kan bli skadet eller drept dersom det slippes flere hunder. En slipper altså sjelden kun en hund. Ulven kan også være skremmende for hunder. Det benyttes derfor 2-3 hunder for at hundene ikke skal gi seg, men gi hverandre såpass psykisk støtte at de fortsetter å jage.

Bruk av hund på barmark

Utfordringene med bruk av løshund for felling av ulv på barmark er mange:

Tørt og varmt vær gir vanskeligere sporingsforhold

Under fellingsforsøk på ulv på barmark mister en flere av sporingsmulighetene som følger av snødekke som er avgjørende for at en skal vite 100% sikkert hva en sporer på. Dette medfører også at det er liten mulighet for å verifisere hvor ulven befinner seg i terrenget, og en kan ikke kontrollere hva hundene jager underveis. Løse hunder må jobbe selvstendig, uten en hundefører tilstede som kan oppdage når hunden har mistet sporet og ta den tilbake for å finne det igjen.

Tette hjorteviltbestander/andre arter som rev og grevling og få rene ulvehunder

Hundene som brukes er som regel innjaget og brukes på andre arter, typisk rev, hvilket kan påvirke motivasjonen for å holde et ulvespor i et område med mange andre spor fra andre arter som hunden har blitt trent på. I kombinasjon med områder med tette viltbestander er konsekvensen at det er enkelt for hunder å slå over på annet vilt som vil være langt mer tilgjengelig enn ulven den skal jakte på.

Stort antall sau/storfe på beite

Nødvendigheten av å slippe flere hunder sammen gir også noen utfordringer på barmark. Erfaring har vist at om en hund begynner å jage andre arter, som for eksempel sau, så vil den andre også kunne gjøre dette. I beste fall har en da en hund som følger ulven, med de konsekvenser det kan få, eller i verste fall to hunder som jager sau. Dette kan være en særlig utfordring når hunder hentes inn fra Sverige hvor tamdyr ikke holdes fritt gående på utmarksbeite.

Mange feilmeldinger

Det er svært vanlig at det registreres mange feilmeldinger i etterkant av verifiserte observasjoner eller skader forårsaket av rovvilt. Oftest er det stor fokus i media eller i lokalsamfunnet som skaper en bevissthet som kan påvirke tolkningen av uklare observasjoner. Dette er helt vanlig, men det medfører at folk stadig vekk melder om ulv, som ofte viser seg å være noe annet. Det kan være krevende for skadefellingslag å filtrere ut hva som er reelle observasjoner av ulven og også bortimot umulig å kontrollere uten tilgang på en godt trent sporhund på stedet. I verste fall brukes mange personer og mye ressurser på å rykke ut og rette innsatsen til feil områder på bakgrunn av feilmeldinger.

Det går lang tid mellom hver observasjon som løs hund kan brukes på

Dersom det skal ha hensikt å slippe hund på ulv under skadefelling i Norge må en velge de optimale tilfellene. Det vil si i de tilfeller hvor det foreligger en sikker observasjon av ulv samtidig som hundeevipasjonen kan være på observasjonsplassen etter svært kort tid. Erfaringen så langt har vist at det er svært langt mellom slike muligheter. Det kan være avgjørende å spore ut fra en sikker observasjon, først med en erfaren sporhund, til en ser at løshundene fester i sporet. Hundene som skal slippes må være sauereine. Ved slipp av hund er ulike sporingsenheter på hunden nødvendig for å kunne

ha best mulig kontroll på hunden, og for at fellingslaget skal kunne posisjonere seg i forhold til losen.

Flaggliner

Ulven er i utgangspunktet veldig sky, men samtidig svært tilpasningsdyktig. Det er ulvens naturlige skyhet som utnyttes når en velger å benytte seg av flaggliner. Slike liner er et fremmedelement i naturen som ulven reagerer skarpt på og som den nødvendig vil krysse. Erfaringer med bruk av flaggliner under jakt vinterstid i våre naboland, og også etter hvert under lisensfelling på snø i Norge, er gode. En forutsetning for god effekt er at det foreligger relativt god informasjon om hvor ulven befinner seg og at det samtidig finnes en plan på hvordan fellingslaget via hjelp av flaggliner skal lede den slik at den kan bli felt av en postskytter. På godt sporføre er det mulig å skaffe seg disse forutsetningene. Det er også mulig å sette folk, eventuelt med hunder, på sporet og drive den mot systemet med flaggliner. Når ulven plutselig møter flagglinene, vil den som regel reagere med å begynne å bevege seg parallelt med linene med håp om å finne en utgang eller et strekke hvor dette fremmedelementet som flagglinen utgjør ikke finnes. Dette kan avgrense området for postering vesentlig og ulven kan på denne måten styres bevisst mot der det settes ut poster.

Under skadefelling av ulv på barmark er de gode forutsetningene for å bruke flaggline vanskeligere å etablere. Det er vanskelig å bekrefte eksakt hvor ulven befinner seg og det kan være vanskelig å sette press på den for å få den til å bevege seg mot områder der flaggliner er satt opp. En ulv i trav holder en hastighet på 8-10 km/t, og beveger seg i snitt ca 3 km/t under forflytning. Den kan derfor være langt unna et observasjonspunkt i løpet av kort tid. Overdreven bruk av flaggliner på barmark kan også ha negative effekter for fellingsforsøk lengre fram i tid. Som nevnt tidligere er ulven i utgangspunktet ekstremt sky, men også svært tilpasningsdyktig. Dersom flaggliner blir stående ute i samme område over tid så kan ulven overvinne sin naturlige frykt for disse og velge å etter hvert krysse linene. Dermed vil effekten av flaggliner som et overraskelsesmoment på ulven mistes.

Ved riktige forutsetninger og rask oppsetting kan imidlertid flaggliner også fungere under skadefelling sommerstid. De bør da kun brukes i tilfeller der en har god oversikt over hvor ulven befinner seg, samtidig som en har mulighet til å sette et visst press på den ved bruk av sporhund eller løs hund.

6. Bilag 2: Særlige råd ved skadefelling av bjørn

Bjørnen er unik blant de store roviltartene da den tilbringer vinterhalvåret i vintersøvn og den våkne tiden handler i stor grad om å spise for å vokse og bygge opp fettreserver for å klare 6-7 måneder i hiet. Tilgang til, og bruk av gode spor- og løshunder, er i de aller fleste tilfeller avgjørende for å lykkes med felling av bjørn. Bjørnen er også unik i den forstand at det er den eneste av roviltartene som har angrepet, skadet og drept mennesker i moderne tid i Skandinavia. Det finnes dermed risikomomenter som må hensyntas ved gjennomføring av skadefelling, lisensfelling og ettersøk på bjørn jamført med andre roviltarter i Skandinavia. Ved mistanke om skadeskyting er tilgang på ekvipasjer med spesialkompetanse svært viktig, med hensyn til dyrevelferd- og etiske hensyn så vel som sikkerhet for de som gjennomfører ettersøket. Nedenfor følger konkrete tips og råd ved skadefelling og ettersøk på bjørn i barmarksesongen.

Noen av virkemidlene som nevnes her vil forutsette at relevante dispensasjoner foreligger og at relevante lovverk etterfølges. Husk å formidle forventede behov til besluttende myndighet i forbindelse med behandling av skadefellingssøknaden.

Generelt kan en si at bjørner går inn i hiet og starter vintersøvnen i sluttet av oktober og at de våkner og går ut i medio-april. Det kan imidlertid være store forskjeller mellom individer ut fra kjønn, alder og reproduktiv status. Drektige binner kan for eksempel gå inn i hiet allerede i begynnelsen av oktober, mens store hanner og unge bjørner kan gå inn i hiet i sluttet av november. Store hanner og unge bjørner våkner og forlater hiet først, mens binner med årsunger kan oppholde seg ved hiplassen helt til medio juni. Jo mindre binner med årsunger beveger seg under brunsttiden (mai til tidlig juli), desto mindre er risikoen at andre bjørner oppdager og dreper ungene

(infanticid). Fra at bjørnen forlater hiet oppholder binner med unger seg i større grad i nærområdene til hiplassen til og med medio juli, mens hanner og unge hannbjørner i gjennomsnitt er 13 til 40 km fra hiplassen underveis i beitesesongen. Fra medio juli begynner den såkalte "hyperfagiske" perioden, hvor bjørnen konsumerer store mengder føde og det meste konverteres til fett. I denne perioden foretrekker bjørnene føde som er energirik og lett tilgjengelig, dvs. høyt sukker- og/eller fettinnhold. Fra august reduseres aktivitetsnivåene gradvis til de går inn i hiet på høsten. Selv om bjørnen ble fredet i Sverige på 1940-tallet så har det kontinuerlig foregått jakt på bjørn i en eller annen form siden da. I Norge, som i dag kun har en liten prosentandel av den totale bestanden, foregår uttak ved skadefelling og lisensfelling. Vi har hatt lisensfelling på bjørn i Norge siden 2006. I 2009 gikk den forebyggende skyddsjakten på bjørn over til lisensjakt (tilsvarende kvotejakt) i Sverige, og omfanget økte. Det siste tiåret er det felt 300-400 hundre bjørner per år i Skandinavia av norske og svenske jegere, hovedsakelig i den svenske delen av bjørnebestanden. Dette har ført til god kompetanseøkning på bjørnejakt, og her finnes det gode virkemidler i forhold til folk og hunder. Under ordinær lisensjakt/lisensfelling skytes bjørnene i all hovedsak for løshund. Under skadefelling stilles det høye krav til at spesifikk, skadevoldende bjørneindivid skal felles, og forutsetningene vil dermed være noe annerledes, men oftest vil gode hunder være avgjørende for et vellykket resultat.

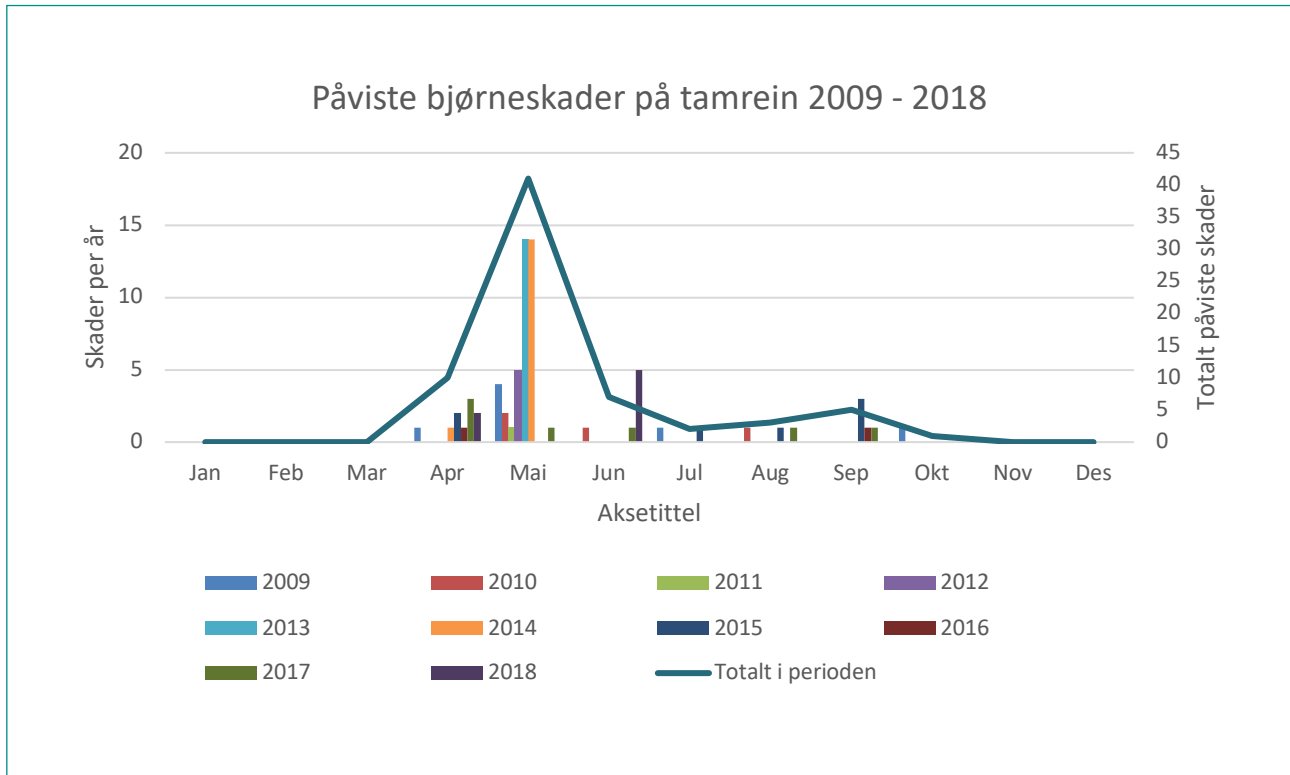
Tapsmønster

Tapsmønstret til bjørn ser annerledes ut for tamrein enn for sau. Det er vanskelig å finne igjen drept tamrein, særlig bjørnedrept reinkalv. Det er derfor et lavt antall skader på tamrein forårsaket av bjørn som er påvist i Norge (Fig 6.1.). Mønsteret stemmer godt overens med studier fra Sverige, som har vist at bjørn i liten grad forårsaker skade på voksen tamrein. Skadene gjøres hovedsakelig på reinkalv i perioden mai og begynnelsen av juni. Det er lite overlappl mellom bjørnebestandens utbredelse i Norge og kalvingsområder for tamrein, men selv hvor forekomst av rein og bjørn overlapper vil det være få skader på tamrein etter medio juni. På lik linje kan bjørnen være en betydelig predator på elgkalv i tilsvarende periode, mens voksen elg og kalv senere i sommersesongen klarer å holde seg unna. Dette har sammenheng både med tamreinen, og annet kløvilt, kapasitet å flykte fra bjørnen, kombinert med at den i hyperfagiperioden

søker seg til enklere føde (f. eks. bær). Bjørnen kan bevege seg svært raskt (< 65 km/h) over korte avstander, men den er dårligere tilpasset til høy hastighet over lange avstander. De vil derfor gi opp jaktforsøk rimelig raskt, noe som medfører at den

i utgangspunktet er en lite effektiv predator på hjortevilt utenom kalvingssesongen.

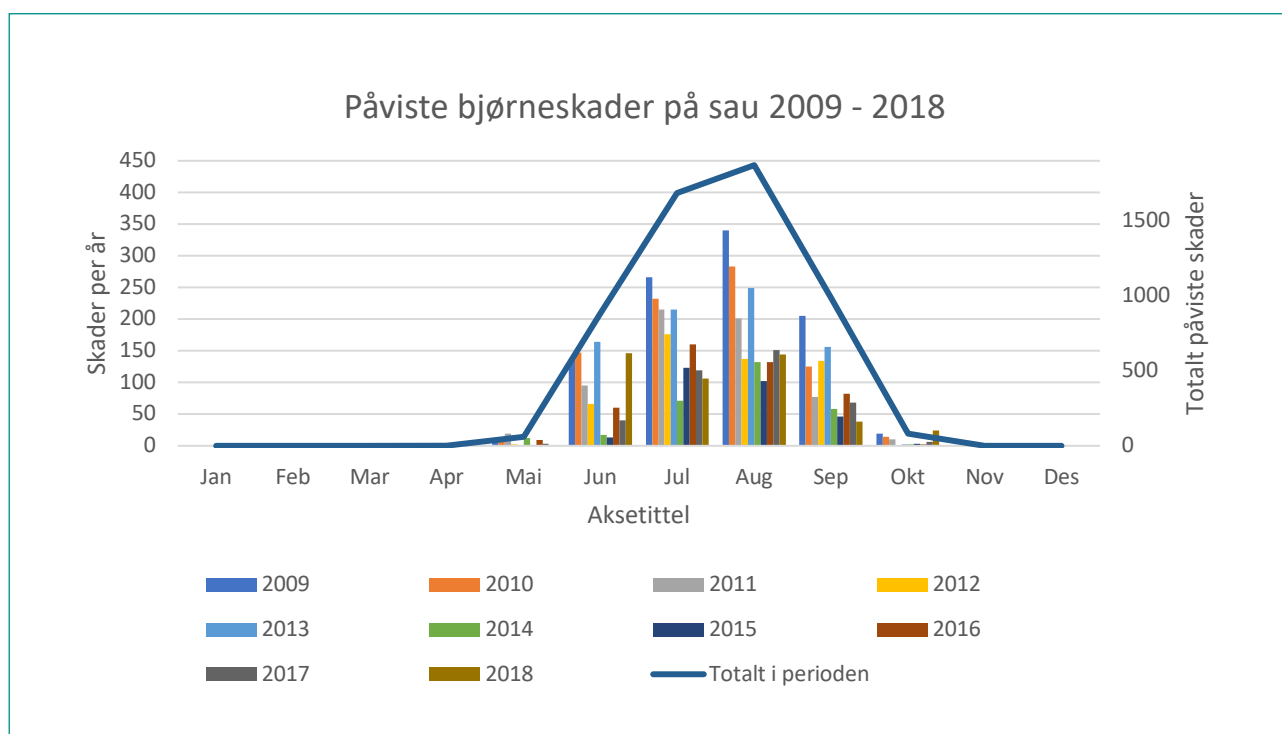
For sau er det derimot typisk at skader tiltar utover sesongen (Fig 6.2.). Dette har blant annet en

Figur 6.1. Fordeling av påviste bjørneskader på tamrein i Norge gjennom året i perioden 2009 til og med 2018.

sammenheng med bjørnens brunsttid som er i mai/juni. Voksne hanner har lite fokus på å søke mat i denne perioden. De bjørner som er store nok til å delta i brunsten kan bevege seg over store områder for å finne en partner, men dette betyr også at de holder seg til områder hvor det finnes voksne binner. De aller fleste bjørner vil derfor i liten grad være eksponert for sau tidlig i beitesesongen. Underveis i brunstsesongen kommer tidspunktet hvor mange unge bjørner separeres fra moren sin og gradvis vil søke seg til nye områder. De yngre hannbjørnene (3-4 år) er de som beveger seg mest og de vil sjelden oppholde seg lenge i samme område i denne perioden. Skadene vil derfor ofte være mer sporadiske tidlig i beitesesongen. Etter

brunsten beveger bjørnene seg generelt over mindre arealer og fokus skifter til å spise seg opp før vinteren. Skadene øker vanligvis, og største andelen skader skjer i juli og august. Til forskjell fra de andre rovviltartene vil en større andel av skadene bestå av voksne søyer. Vi erfarer at tapsmønsteret ofte kan variere etter alder på skadevolder. Voksne bjørner vil ofte drepe sauen den angriper, mens andelen skadde sauer vil være større hos yngre bjørn. Yngre bjørner vil også oftere ta flere sauer og spise mindre av hver sau, i motsetning til de større bjørnene som ofte tar færre sauer, men spiser mer av hver.

Figur 6.2. Fordeling av påviste bjørneskader på sau i Norge gjennom året i perioden 2009 til og med 2018.

Skadefelling av bjørn

Bjørnen er den eneste av rovviltartene som har angrepet, skadet og drept mennesker i moderne tid i Skandinavia. Det finnes dermed risikomomenter som må hensyntas ved gjennomføring av skadefelling, lisensfelling og ettersøk på bjørn sammenlignet med andre rovviltarter i Skandinavia. Dette stiller særlige krav til kompetanse og erfaring blant deltakere i skadefellingslag. Slik kompetanse og erfaring finnes allerede i områder med regelmessig forekomst av bjørn, men på lik linje med ulv kan unge bjørner bevege seg langt. Skader kan dermed dukke opp i områder hvor det ikke er regelmessig forekomst av bjørn så vel som i områder som ikke har hatt bjørneforekomst over lang tid. I disse områdene anbefales det sterkt å så snart som mulig henvende seg til Statens naturoppsyn som kan hjelpe til å opprette kontakt med personer og hundeevipasjer med erfaring med felling av bjørn, i tillegg til å ved behov stille med bistand fra SNO til fellingslaget (se avsnitt 4.2).

Gjennomføring av fellingsforsøk

Skadefelling på bjørn kan gjennomføres ved bruk av flere ulike metoder, bl. a. ren posteringsjakt i et kronisk skadeområde, hundeevipasjer som sporer på bjørnen og på den måten driver den fram, løs hund på sporet som forfølger og stiller bjørnen i los, eller kombinasjon

av sporhundekvipasjer og hund som slippes. De fleste bjørner skytes som følge av bruk av hund. Bruk av hund på bjørn er det viktigste virkemiddelet og de fleste andre fellingsmetoder vil være digresjoner og dette skiller seg dermed vesentlig fra skadefelling av ulv på barmark. De færreste fellingslag har egne bjørnehunder. Det er derfor nødvendig å gjøre avtaler med erfarne ekipasjer før sesongen starter, slik at man kan tilkalle disse når situasjonen oppstår.

En skadefellingstillatelse på bjørn vil som regel utløses ved funn av kadaver. Hvorvidt det er egnet å iverksette et faktisk fellingsforsøk avhenger av alderen på skaden. Hvor fersk skaden må være for at man i det hele tatt skal gjøre et forsøk avhenger til en viss grad av det hundemateriale man har til disposisjon. Skader som er over et døgn gamle har liten verdi i forhold til en faktisk iverksettelse. Likevel vil funn av et kadaver gjerne føre til at en gjør et grundigere søk etter flere, og eventuelt ferskere kadavre. Det kan da være lurt å sette opp viltkamera med sms-varsling på et eller flere kadaver, da bjørnen i en del tilfeller returnerer til dette senere. Dersom det går egnede grusveier gjennom fellingsområdet kan det være aktuelt å slodde veiene på kvelden og kjøre over dem tidlig på morgenen for å finne ferske spor som kan tjene som utgangspunkt for fellingsforsøk. Dette kan være arbeidskrevende og

kostbart, men kan være et komplement i mangel på andre ferske observasjoner.

Når det foreligger en fersk observasjon av bjørnen (synsobservasjon, viltkamera, ferske kadaver osv.), er tiden den viktigste faktoren. De fleste hunder har bedre forutsetninger for å lykkes jo ferskere observasjonen er. Det er viktigere at hundeevipasjen kommer raskt på sporet og kan starte sporingen, enn at alle deltakere i fellingsforsøket er på plass. Det er ikke nødvendig med mange personer på post. Det er bedre å ha 5–10 personer som kan postere rundt området (bevegelige poster), mens 1–2 personer følger hunden(e). Bevegelige poster er bedre enn faste poster, såfremt deltakerne er vant med bruken av peileutstyr og har oversikt over andre som deltar i fellingsforsøket. Hver deltaker har en strekning som skal dekkes og bruker peilen aktivt til å følge med på hundeevipasjens bevegelser og plassere seg innenfor denne strekningen utfra dette. Flere enn 10 poster er sjelden nødvendig. Mange poster fører til mer bråk og mer forstyrrelser i fellingsområdet som kan redusere sjansene for å lykkes (forstyrrelse av bjørnen). Jo flere folk, desto vanskeligere blir organiseringen underveis i fellingsforsøket. I tillegg utgjør et stort antall folk en utfordring i forhold til sikkerhet (skuddretninger), særlig dersom bevegelige poster benyttes. Dersom det blir stålos er det opp til fellingsleder og hundefører å avklare hvem som skal gå inn på losen. Dette har med sikkerhet for deltakere og hunder å gjøre!

Det er svært lite ønskelig å gjennomføre ettersøk på potensielt skadeskutt bjørn under dårlige lysforhold. Skadefellingsforsøk skal derfor avsluttes i tid slik at en unngår påskyting av bjørn som kan resultere i slike ettersøk. Eksakt tidspunkt vil være avhengig av geografi og tid på året (f. eks. er det dagslys hele døgnet i nordre deler av Norge tidlig på sommeren), men en tommelfingerregel kan være å avslutte et par timer før solnedgang. Dette er et viktig moment som det vil være uforsvarlig å ikke hensynta.

Bruk av hund

Et vellykket resultat av skadefelling av bjørn vil som nevnt i de aller fleste tilfeller være avhengig av tilgang på gode hunder. Dette gjelder både gode sporhunder og hunder som kan brukes løse. De fleste gode løshunder som fungerer på bjørn har en begrensning når det gjelder alderen på sporet de er i stand til å følge (typisk 2–6 timer). Ofte vil en spesialtrent

sporhund være nødvendig for å gjøre grunnarbeidet med utredning av spor, slik at løshundene skal få en sporstart de klarer. Gode sporhunder kan ta opptil et døgn gamle bjørnespor (og vel så det). Et fåtall hunder har evnen til å ta eldre spor (12–24h) samtidig som de fungerer som løshund på bjørn. Ofte vil et stort antall beitedyr og klauvvilt vanskeliggjøre forholdene for hundene. Hundene må derfor være saue-rene, og aller helst hjortevilt-rene om de skal benyttes som løshunder under skadefellingsforsøk. Det er ikke tillatt å benytte løs på drevet halsende hund under lisensfelling eller skadefelling på bjørn i Norge. Det er virkemåten som definerer hva som er en løs på drevet halsende hund, men typisk er det støvere som virker på denne måten. Alle typer spiss hunder blir regnet som stillende hunder, det vil si at de ikke loser mens de forfølger viltet, men først når viltet har stoppet. Se også avsnitt 4.5.2. for generell informasjon om bruk av hund ved skadefelling.

Tekniske hjelpemidler

Ved bruk av hund ved fellingsforsøk på bjørn, er teknologi som gir oversikt på hunders og fellingslagets posisjon og bevegelser uunnværlig. Alle som deltar under fellingsforsøket må ha – og kunne bruke – dette utstyret for å kunne plassere seg riktig i forhold til bjørnens/hundens, og andre de andre deltakernes bevegelser. Det finnes ulike fabrikater av sporingsutrustning. Hunder kan utstyres med 1–2 forskjellige enheter for å dekke behovet i fellingslaget dersom ulike fabrikat benyttes, men hensyn må tas til utstyrets vekt og ev påvirkning på hundens bevegelighet. Det er dermed viktig at deltagerne på fellingslaget har samme utrustning. Oftest er det nok hvis de som posterer har håndenheten til et av halsbåndene dersom to forskjellige enheter benyttes på hunden. Dette er også viktig å avklare på forhånd dersom det leies inn eksterne hundeevipasjer som skal bistå fellingslaget.

Viltkamera

Viltkamera er, sammen med diverse hundepileutstyr, et svært viktig hjelpemiddel i skadefellingsarbeidet. Bjørner vil ofte returnere til byttet de har drept eller oppsøke andre kadaver (f. eks. klauvvilt) som oppdages i området. Det kan ta alt fra timer til mange dager før bjørnen er tilbake på stedet. Med et viltkamera (med SMS- eller tilsvarende funksjonalitet) vil en få øyeblikkelig varsel når bjørnen besøker kadaveret og dette vil dermed være et svært godt utgangspunkt

for en rutinert løshund. I motsetning til bilder fra viltkamera som er utplassert på mer tilfeldige steder i fellingsområdet (f. eks. veier eller i terrenget), hvor bjørnen som regel er i bevegelse, kan bjørnen oppholde seg ved kadaveret over litt lenger tid. Dersom en kan mobilisere raskt kan bjørnen fortsatt være tilstede når en kommer til stedet. Ved slike observasjoner vil sporet være ferskt nok til at det heller ikke er nødvendig med å innlede med bruk av sporhund, så lenge løshunden er erfaren.

Påskyting og ettersøk på bjørn

Ved skadefelling på bjørn gjelder samme regler for human jakt som ved ordinær jakt på annet vilt (se avsnitt 4.3.). Andre marginer/andre hensyn i vurderingene er ikke akseptabelt. Dette er grunnleggende i forhold til etiske aspekter, men også vesentlig for sikker gjennomføring av fellingsforsøk på bjørn.

En gjennomgang av de tilfeller hvor mennesker har blitt skadd av bjørn i Skandinavia viser at de aller fleste angrep skjer i forbindelse med jakt hvor hund er tilstede, og skudd har blitt avfyrt mot bjørnen før eller i forbindelse med angrepet. Bjørner beveger seg helst også i tett vegetasjon, hvilket medfører at de fleste skudd mot bjørn avfyres på forholdsvis korte avstander. På lik linje med annet vilt kan bjørner bevege seg metervis etter at de blitt truffet, selv ved en god treff, og de fleste som avfyrrer skudd mot bjørn vil dermed være innenfor den gjennomsnittlige avstanden en bjørn kan bevege seg etter et godt treff. Selv om det er svært uvanlig at mennesker blir skadet, er det viktig å ha en bevissthet om dette. Det er bedre å skyte ett velplassert skudd enn å tømme hele magasinet med dårlige treff.

Som ved all annen jakt er det viktig å være godt forberedt ved å trene jevnlig og ha et godt innskutt våpen. Bjørner er ikke mer hardskutt enn annet vilt, men fra siden vil treffområdet være mindre og plassert lengre bak på kroppen i forhold til hjortevilt. Når bjørn skadeskytes er det ofte treff i frambein som tyder på at skytter har siktet for langt fram og dypt på dyret – mer på linje med hvor en ville ha siktet på hjortevilt. Det er veldig viktig å ta hensyn til dette og benytte en anatomisk korrekt måltavle for bjørn ved trening. Disse finnes tilgjengelig for bestilling på nettet.

Påskutt bjørn

Dersom rovvilt påskytes, skal Fylkesmannen og

nærmeste politimyndighet alltid varsles umiddelbart, jf. [utøvelsesforskriftens §29](#) og rovviltforskriftens [§16](#) og [§17](#). Dette gjelder helt uavhengig av om det vurderes at skuddet har truffet dyret eller ikke, men det er spesielt viktig at denne kommunikasjonen går raskt ved mistanke om skadeskyting. Det er Fylkesmannen og/eller politiet som kan beslutte at et ettersøk skal gjennomføres med særskilt kvalifisert personell. I mange tilfeller vil det være fornuftig at skadefellingslaget gjennomfører ettersøk selv, men det må i så fall være etter avtale med Fylkesmannen. I enkelte tilfeller kan også politiet vurdere restriksjoner på ferdsel dersom skadeskytingen har skjedd i et område med mye allmenn ferdsel og aktivitet.

I avsnitt 4.6.4.1. er det beskrevet generelle råd og føringer som gjelder når rovvilt har blitt påskutt. I tillegg til de generelle rådene som ligger i hoveddokumentet så gjelder de følgende særlige rådene for bjørn.

Når det meldes om påskyting og bjørnen ikke er bekreftet død skal alle holde sine posisjoner inntil annen beskjed gis. Det er viktig å unngå å forkludre skuddplassen, og inntil bjørnens posisjon og tilstand er bedre kjent er dette et vesentlig sikkerhetsmoment. Selv med et dødelig skudd kan bjørnen ta seg såpass langt vekk fra skuddplassen at tiltak i forhold til mulig skadeskyting må iverksettes. Undersøkelse av skuddplassen bør begrenses til skytter som er i stand å gi nødvendig informasjon, samt person med riktig kompetanse og erfaring. Det kan være vanskelig å fastslå om bjørnen er dødelig truffet eller skadeskutt utfra tegn på skuddplassen og jegerens observasjon. På grunn av bjørnens fettlag vil sårkanalen på en truffet bjørn kunne lukke seg raskt og det vil ikke nødvendigvis være mye blod å finne på skuddplassen. Hår og eventuelt vev/fettrester er like ofte å finne. For å finne disse små tegnene og for å kunne få mest mulig riktig informasjon om skuddplassen og hva en kan finne der, er det nødvendig at en trent hund kan komme til plassen relativt raskt. I slike tilfeller vil en spesialtrent hund og erfaren hundefører være uunnværlig. Et nærhetssøk i og omkring skuddplassen kan gi nødvendig svar på om bjørnen er truffet av skuddet. Dersom en ved skuddplasskontrollen finner tegn på treff, endrer situasjonen seg til et ettersøk. Husk at de biologiske materialet som gjenfinnes ved skuddplasskontrollen, eller underveis i ettersøket, skal sikres og leveres inn for DNA-analyse. Dette vil være

viktig for kvalitetssikring og evaluering i etterkant av ettersøket, helt uavhengig av om bjørnen blir gjenfunnen eller ikke.

Ettersøk på bjørn

Før et ettersøk iverksettes vil det være nødvendig å tenke gjennom veien videre. Det er naturlig at flere fellingsdeltakere involveres for å kunne postere av et aktuelt søksområde. Terrenget og skogsvegetasjonen i og omkring skuddplassen er avgjørende for hvordan ettersøket skal gjennomføres.

I åpent landskap med god oversikt kan en med fordel foreta den første delen av ettersøket med en sporhundekvipasje. De første meterne etter skuddplassen kan også gi godt inntrykk av skadeomfanget. Dersom skadeomfanget vurderes være stort nok til at bjørnen ikke kan ha beveget seg veldig langt, bør sporekvipasjonen bestå av en skytter i tillegg til hundefører. Skadde bjørner kan trykke hardt selv i åpent landskap og som en siste utvei kan de gjøre utfall mot forfølgerne. Forhåpentligvis finner sporekvipasjonen bjørnen død ikke langt unna skuddplassen.

Dersom sporingen vedvarer og viser at bjørnen har gått lengre vekk fra skuddplassen, er det naturlig å vurdere å gå over til å slippe en løs hund på sporet. En skadd bjørn vil ikke oppholde seg lenge i åpent terreng, men vil raskest mulig forsøke å ta seg inn i et område med tettest mulig vegetasjon. Sporing med hund i bånd i tett og uoversiktlig terreng er ikke ønskelig og kan i enkelte tilfeller være direkte farlig for ettersøkspersonellet. Dersom ettersøk med sporhund i bånd likevel skal gjennomføres i tett vegetasjon, er det en forutsetning at en løs hund som er i stand til å oppdage bjørnen er foran i sporløypen og kan varsle hvor bjørnen befinner seg. Ved krevende ettersøk i tett vegetasjon bør som hovedregel kvalifisert personell med egnet løshund benyttes, i kombinasjon med posteringsmannskap plassert på aktuelle rømningsveier for bjørnen.

Det er svært viktig at sporhund- og løshundekvipasjer som brukes i forbindelse med skuddplassvurdering og ettersøk på bjørn, består av personell og hunder med spesialtrening og erfaring. Det må unngås at ettersøkssituasjoner brukes til å trene hunder eller prøve hunder en tror kan fungere, i påvente av at spesialtrent ekvipasje kommer på plass. Dette har dessverre

skjedd i en del tilfeller. Konsekvensen blir større risiko for at et forsvarlig ettersøk ikke kan gjennomføres fordi hunder og folk har vært på stedet og ødelagt mulighetene for selv en godt trent ekvipasje å utrede situasjonen.

Stadig flere skadefellingslag disponerer nå gode løshunder på bjørn selv, eller har kontrakter med gode løshundekvipasjer som på kort tid kan bistå skadefellingslagene med skadefelling og eventuelt ettersøk på bjørn. Dersom bjørn påskytes i forbindelse med bruk av stillende hund i aksjon, vil fellingsforsøket i de fleste tilfeller fortsette umiddelbart og det vil ikke alltid være mulig eller nødvendig å kontrollere skuddplassen på samme måte for å avkrefte/bekreftede treff. En god løshund vil fortsette jaget og prøve å stille bjørnen uavhengig om den er skadet eller ikke og i slike tilfeller vil det være naturlig, og mest hensiktsmessig, at fellingslaget fortsetter fellingsforsøket selv om det teknisk sett har overgått til å være ett ettersøk.

Det er viktig å huske det også i denne situasjonen er krav om at Fylkesmannen og politiet varsles umiddelbart når påskytingen har skjedd!

Det er Fylkesmannen som må gi beskjed om at skadefellingslaget selv kan gjennomføre ettersøket og de skal også ha anledning å stanse ettersøket og tilkalle spesialtrente ekvipasjer dersom det vurderes være nødvendig eller ønskelig. Å avklare hvem som har ansvar for kommunikasjon opp mot myndighetene dersom en slik situasjon oppstår er en viktig del av planleggingen i forkant av iverksettelse av fellingsforsøk (se hoveddokumentet).

Også ved ettersøk vil det være viktig at ettersøksekvipasjer og de som utgjør faste og/eller bevegelige poster har god tilgang på de tekniske hjelpemidlene som nevnes ovenfor, for å kunne postere riktig og for å bidra til en sikker gjennomføring av ettersøket.

Døde bjørner

Fellingen eller jakten er ikke over selv om bjørnen er felt. Dyret skal ivaretas på best mulig måte og opplysninger som kan hentes ut av den døde bjørnen skal komme forvaltningen til gode. Rutiner for behandling av en død bjørn finnes hos [Rovdata](#). Se også avsnitt 4.6.4.2 i hoveddokumentet for mer informasjon.

Miljødirektoratet

Telefon: 03400/73 58 05 00 | **Faks:** 73 58 05 01

E-post: post@miljodir.no

Nett: www.miljodirektoratet.no

Post: Postboks 5672 Torgarden, 7485 Trondheim

Besøksadresse Trondheim: Brattørkaia 15, 7010 Trondheim

Besøksadresse Oslo: Strømsveien 96, 0602 Oslo

Miljødirektoratet ble opprettet 1. juli 2013 og er en sammenslåing av Direktoratet for naturforvaltning og Klima- og forurensningsdirektoratet. Vi er et direktorat under Miljøverndepartementet med 700 ansatte i Trondheim og Oslo. Statens naturoppsyn er en del av direktoratet med over 60 lokalkontor.

Miljødirektoratet har sentrale oppgaver og ansvar i arbeidet med å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Våre viktigste funksjoner er å overvåke miljøtilstanden og formidle informasjon, være myndighetsutøver, styre og veilede regionalt og kommunalt nivå, samarbeide med berørte sektormyndigheter, være faglig rådgiver og bidra i internasjonalt miljøarbeid.